

ਰਾਜ ਮਾਤਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ

ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967

ਮਿੱਤਰ ਸੈਨ ਮੀਤ

ਡੰਗੇਰੀ

1. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੜਿੱਕਾ
2. ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ
3. ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ
4. ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕੰਮ
5. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ
6. ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ
7. ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ
8. ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਸੀਮਤ ਪੜਤਾਲ, ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਮੇਟੀਆਂ
9. ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਮੇਟੀਆਂ
10. ਹੋਰ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ

ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲਨ ਵਾਲੀ ਨੀਤੀ

“We must, at present, do our best to form a class, who may be interpreters between us and the millions whom we govern; a class of persons, Indian in blood and colour, but English in taste, in opinions, in morals, and in intellect.” –Lord Macaulay (Said 175 years ago. Unfortunately, His Legacy in India still continues).

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੜਿੱਕਾ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਉਠੀ। ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਤਰਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਗ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸੂਬੇ ਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ, ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਵੱਖਰੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਭਾਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਲੁਕਵਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਸਿੱਖ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੀ।

ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ 1947 ਵਿਚ ਹੋਈ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਵੱਡੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ, ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਯਾਦ ਹਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਜ਼ਾ ਸੀ। ਧਰਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੰਡ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ, ਸਿੱਖ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਸਣ ਤੋਂ ਕਤਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਹੁੰਘਾਰਾ ਭਰਨਾ ਆਤਮਘਾਤੀ ਲੱਗਿਆ। ਇੰਝ ਇਹ ਮੰਗ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਈ।

ਜਲੰਧਰੋਂ ਛਪਦੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ। ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੀ ਲਿਖਾਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੀ ਖਿਸਕ ਜਾਵੇ। ਮੁੜ ਉਜਾੜੇ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਿੰਦੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਿਕਾਵੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੇ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲੈ ਲਿਆ। ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ।

ਇਕੱਲਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਮੱਰਥਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ ਲੱਗੀਆਂ। 1955 ਵਿਚ 1200 ਅਤੇ 1960-61 ਵਿਚ 2600 ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਅਖੀਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਝੁਕੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ। ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ 66.3 ਫੀਸਦੀ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ 60 ਫੀਸਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚਾਲ ਸਫਲ ਹੋਈ। ਨਵੇਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੀਹ ਸਾਲ (ਜਨਵਰੀ 2018 ਤੱਕ) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਨੇ 23 ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼, ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ, ਭੁੱਲ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਚੜ੍ਹਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਤਬਕੇ ਦੇ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਦੇ ਖੁਸ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਡਰ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਠੰਡੇ ਬਸਤੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਕੇ ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਕਾਰਦ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗੇ। 1991 ਵਿਚ ਹੋਈ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ 84.88 ਫੀਸਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਸੋਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੱਸੀ। 2001 ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵਧ ਕੇ 91.7 ਹੋ ਗਈ। ਬਾਕੀ ਦੀ 8.4 ਫੀਸਦੀ ਵਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਕੀ ਲਿਖਾਈ, ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਹੈ ਨਾ ਮਤਲਬ। 2011 ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਆਉਣੇ ਬਾਕੀ ਹਨ। ਆਸ ਹੈ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੋਰ ਵਧੇਗੀ। ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਤਬਕੇ ਦੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਹੈ।

ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਧਰਮ ਦੇ ਸੁੱਤੇ ਜਿੰਨ ਨੂੰ ਚਿਰਾਗ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਤਾਂ ਲਿਆ ਪਰ ਹੁਣ ਜਿੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਕੋਈ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ ਤਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਹਿੰਦੂ ਵੋਟ ਬੈਂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਹੁੰਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਟਾਲਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਕਤ ਅੰਕੜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਥਿਤੀ

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹਿੰਦੂਆਂ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ। ਇਹ ਸਚਾਈ ਸੱਭ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਿਆਸੀ ਬਿਆਨ ਦਾਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਬਦ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਦੋਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਫਿਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਫੇਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਹਤ ਵਾਲੀ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਸਾਹਿਤਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਵਰਗੀਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਮੁੱਖੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਆਸਥਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੁੱਭ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਘਾਤਕ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਸਰਵਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਲਾਗਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹਨ।

ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਿਧਾਨਿਕ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਤੇ ਨਿਆਇਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਸਿੱਖਿਆ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਸ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਗਲੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਨੇ ਕੋਈ ਸਰਵੇਖਣ ਜਾਂ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਆਪ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੇਰਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਹੀ ਦਰਜਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹੇ ਜਿਹਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ, ਕਿਹੇ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ, ਇਸ ਖੋਜ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਕੰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਣ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਹਰ ਵੀਹ ਕੋਹ ਤੇ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤਲੀ ਤੇ ਨਾ ਧਰੇ ਤਾਂ ਇੱਧਰਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜੇ ਅਲੋਪ ਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲ ਲਵੇਗੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਮਲਗੋਬਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਯਥਾਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਇਸ ਨਿਬੰਧ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਇਸ ਤਪਦੇ ਥਲ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਠੰਡੀ ਹਵਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁੱਲਾ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਮੁੱਲ ਚੁਕਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟਕਸਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਵਿਕਾਸ ਵੀ ਕਰੇਗੀ। ਪਰ ਕੇਵਲ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਅੱਠ ਤੋਂ ਦਸ ਕਰੋੜ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੇ ਚਿੰਤਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦੇਹਾਂ ਪੰਜਾਬਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿਰ ਤੋੜ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਪੰਜਾਬੀ' ਸੂਬੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਬੀਤ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤੇ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੁਰਕ ਕਰਾਈਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਾਂ ਤੱਕ ਵਾਰੀਆਂ।

ਪਹਿਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1960, ਦੂਜੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਅਤੇ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਮੱਦਾਂ) ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਐਕਟ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ

ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕੋਡ ਜਾਂ ਐਕਟ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਐਕਟ ਪਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਇਹ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ) ਐਕਟ 1967 (ਇਹ ਸਾਲ ਹੈ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 1960 ਵਿਚ ਬਣੇ ਪਹਿਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੂੰ ਸਾਲ 1967 ਵਿਚ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ 1967 ਦੇ ਨਵੇਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੂੰ ਹੀ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੂਲ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਧਾਂ ਵੱਖਰੇ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਧ ਵਾਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਸੇਧ ਵਾਲਾ ਸਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1967 ਐਕਟ ਵਿਚ, 1969 ਅਤੇ 1982 ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ 2008 ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਸੇਧਾਂ ਹੋਈਆਂ। 2008 ਦੇ ਸੇਧ ਐਕਟ ਨੇ 1967 ਦੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ 3-A, 3-B, 8-A, 8-B, 8-C, 8-D ਨਵੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਜੋੜੀਆਂ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਹੋਈਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜ ਜਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸੇਧਾਂ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਸੇਧਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕੇਵਲ 'ਸੇਧ ਐਕਟ' ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਐਕਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, 2008 ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦਾ ਨਾਂ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਹੀ ਰਿਹਾ। ਬਦਲ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 2008 ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ 2008 ਦੇ

ਸੇਧ ਐਕਟ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸਲੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। 1967 ਦੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਉਕਤਾਈ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ 50 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਮੂਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਨੂੰ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ 2008 ਦੇ ਸੇਧ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਜੋੜ ਕੇ 'ਸੇਧਿਆ ਐਕਟ' ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਬਦ 'ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਦੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਿਯਮ, ਉਪ-ਨਿਯਮ ਆਦਿ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਕਾਰਜ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਬਾਕੀ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਬਹਿਸ਼ਾਂ ਆਦਿ) ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ (ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੈਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਆਦਿ) ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਬ-ਜੱਜ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਾਅਵੇ, ਜਵਾਬ ਦਾਅਵੇ, ਪੁਲਿਸ ਚਲਾਨ, ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਦਿ। ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤਾਂ (ਜੱਜਾਂ) ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਾਉਣਾ, ਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣਾ, ਹੁਕਮ ਅਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਿਖਣਾ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਸ਼ਬਦ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਦਫ਼ਤਰੀ/ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਤੋਂ ਭਾਵ, ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕੇਵਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ 'ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ' ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼, ਨੋਟਿੰਗਾਂ, ਰਾਵਾਂ ਆਦਿ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਵੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਜੱਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ 'ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ' ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤੋਂ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ

ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ' ਸਾਲ 1960 ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ (preamble) ਅਨੁਸਾਰ 'ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਾ' ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਨੂੰ, 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ, ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਛੇਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1962 ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ (ਧਾਰਾ 4(ਸੀ) ਰਾਹੀਂ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਬਾਅਦ, 29 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ, 1960 ਦੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ ਵਿਚ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ' ਜਾਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਦੀ ਭਿਣਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਐਲਾਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

1967 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 30 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 01 ਜਨਵਰੀ 1968 ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦੂਜੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 09 ਫਰਵਰੀ 1968 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 'ਰਾਜ ਪੱਧਰ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਹੁਕਮ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1968 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੋਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਰਾਹੀਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਣਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਜਿਸ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਉਸ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ (ਐਕਟ ਬਣਨ ਦੇ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਬਾਅਦ ਵੀ), ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਧਾਰਾ 6 ਰਾਹੀਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ

ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

2008 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ 2008 ਰਾਹੀਂ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 3(ਏ) ਜੋੜ ਕੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਾਰੇ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲਾਂ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ 05 ਨਵੰਬਰ 2008 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ (ਜਾਂ ਬੇਰੁਖੀ) ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੀ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਇਹ ਰਹੀ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' (all official correspondence) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਾਇਸੰਸ, ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਆਦਿ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ' ਦਰਜ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਰਥ ਇਹ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ (ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ)। ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪੇ ਦੇਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਪਾਠ ਸਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਹੀ ਸਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੋਧ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਘਟਾਉਣਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ 'ਕੇਵਲ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਤੱਕ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਝ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਭੁੱਲ ਸੋਧ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਦੀ ਜੋ ਦੂਜੇ ਕੁਝ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟਾਂ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1964, ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1956 ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1961 ਦੀਆਂ ਉਦੇਸ਼ਕਾਵਾਂ (preambles) ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ (ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਮਰਾਠੀ, ਤਮਿਲ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਅਪਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ 'ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ

ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ 'ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ' ਵਿਚ, ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਿਕਾ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਜਾਂ ਕੋਈ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੀ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਐਕਟ 1956 ਨੇ (ਧਾਰਾ 2 ਰਾਹੀਂ) ਤਮਿਲ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੁਕਮ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਬੰਗਾਲ ਐਕਟ 1961 ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸੀਮਾ ਤੈਅ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਡੀਕ ਦਾ ਵੱਧੇ-ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਐਕਟ (ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ) ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਛੋਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਿਸ-ਜਿਸ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁਕਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਵੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਐਕਟ ਦੀ ਇਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਕਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਤੀਜੀ ਗੱਲ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਮੇਘਾਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਇਸਾਈ ਬਹੁਮੱਤ ਵਾਲੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ **ਨਾਗਾਮਸੀ** ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਘਾਲਿਆ ਦੇ ਮਾਰਚ 2018 ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਕੱਤਰੇ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚੋਂ ਵਾਕ ਆਊਟ ਤੱਕ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸੇ (ਮਾਰਚ) ਮਹੀਨੇ ਨਾਗਾਲੈਂਡ ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਪੰਨਵਾਦ ਮਤੇ ਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਬੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਬੋਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਰੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਛਿੱਥੇ ਪਏ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਝੱਟ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਸੁਧਾਰਨੀ ਪਈ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ - ਧਾਰਾ 6

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਛੱਡੋ, ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦਾ ਨੇਤਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਹਿਣ (ਰੱਖਣ) ਵਿਚ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ, ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ (ਰਾਜ) ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ, ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਕੰਮਕਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। **ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।** ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇਸੇ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਰਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਸਹੀ ਪਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਦੂਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ, ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਭੈੜੀ ਹੈ।

ਨਵੇਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ- ਧਾਰਾ 5

ਮੂਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਅਧਿਆਦੇਸ਼ਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸ ਤਰੀਕ ਤੋਂ ਬਣਨ ਲੱਗਣਗੇ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਵੀ ਉਡੀਕ ਹੈ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਫ਼ੈਸਲੇ 'ਚੀ ਸਟੇਟ

ਆਫ ਉਤੀਸਾ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਸਿੰਘ ਬੋਰ' (ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਤਰੀਕ:15.07.1969) ਵਿਚ ਸਾਫ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਨਾ ਚਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਸਵਾਰਥ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨਸ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ (ਮਿਤੀ 05.09.2012) ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਨੋਟ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਕਤੂਬਰ 2012 ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 01 ਨਵੰਬਰ 2012 (ਪੰਜਾਬ ਦਿਵਸ) ਤੋਂ ਬਣਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਨੋਟ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੁਪਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਬਾਬੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਤਰਾਜ਼ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਖੁਹ ਖਾਤੇ ਪੈ ਗਈ। ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਿਆਸੀ ਸਵਾਰਥ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਨ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੰਮ ਫਿਰ ਲਟਕ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਗੰਭੀਰ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇਸੇ (ਮਿਤੀ 05.09.2012 ਦੇ) ਨੋਟ ਤੋਂ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀ ਬਣਨੇ ਹਨ, ਪੂਰੀਆਂ ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ, ਇਸ ਨੋਟ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨਾਲ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਵਾਅਦਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਟਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਕੋਈ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਫਿਰ ਪੰਜਾਬੀ ਲਈ ਇਹ ਬੇਰੁਖੀ ਕਿਉਂ?

ਲੋੜੀਂਦਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਇੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1963 ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ, ਆਪਣੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਣਾਏਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਾਪੇਗੀ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਕਾਰਨ ਨਵੇਂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਬਣਨਗੇ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਮਰਥਕਾਂ ਦਾ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਵਿਗੜਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕਿਉਂ?

ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਾ ਬਣਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ

ਜਿਨਾਂ ਚਿਰ ਕਾਨੂੰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉਪਲੱਭਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਉਨਾਂ ਚਿਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਵਸਥਾ-ਧਾਰਾ 6(ਏ)

ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ 1836 ਤੋਂ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਹੀ ਫਰਮਾਨ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਏ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 70 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਬਹੁਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜਾਂ 'ਚ ਲਾਗੂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕੇਵਲ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਨਵਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਇਸ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸਾਲ 1969 ਵਿਚ ਹੀ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 6-(ਏ) ਜੋੜੀ ਗਈ। ਇਸ ਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ 'ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ' ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਐਕਟਾਂ(ਅਤੇ ਕੋਡਜ਼) ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦਾਂ' ਦੀ ਪਰਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਆਦਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਮਿਤੀ 18.10.1980 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਮਿਤੀ 01.11.1980 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ 01.11.1980 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੋ ਗਈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਣਾ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਬਹਿਸ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਵਿਚ ਆਏ ਕੋਮੇ ਅਤੇ ਪੂਰਣ ਵਿਸਰਾਮ(ਫੁਲ ਸਟਾਪ) ਦੇ ਲਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਾਂ ਤੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਘੋਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਵਿਚ, ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦਰਜ ਅਸਲ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀ ਹੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਵਿਚ ਸੋਧਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣੇ, 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਸੋਧ ਐਕਟ 2008' ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ (ਧਾਰਾ 3-ਏ) ਵਿਚ 'all official correspondence' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ 'ਸਾਰਾ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ (ਜਾਂ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ)' ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੋਧ ਐਕਟ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ 'ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ 'all official correspondence' ਦਾ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'all official work' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ। ਅਜਿਹੇ ਗਲਤ ਅਨੁਵਾਦ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੱਮਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਹੀ ਮੰਨਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਿਚਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਅਰਥਹੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। 1973 ਵਿਚ 'ਦੀ ਅਥਾਰਟੇਟਿਵ ਟੈਕਸਟਜ਼ (ਸੈਂਟਰਲ ਲਾਅਜ਼) ਐਕਟ 1973' (The Authoritative Texts (Central Laws) Act, 1973) ਪਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੁਵਾਦ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਐਕਟ ਨੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਬਾਅਦ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪੇ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਕ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰਾਜ ਪਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਛਪਣਗੇ। ਪਰ ਉਕਤ ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟ 1973 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਛਾਪਣਗੇ। ਦੋਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਬਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ ਛਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ, ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਾਲ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿੱਚ।

ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਛਾਪਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਹੂਲਤ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਪਛੜ ਗਈ, ਇਹ ਪੂਰੇ ਵੱਖਰੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਘੋਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੋਥੀ ਗੱਲ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਕੰਮ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਆਰਟੀਕਲ 344, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਗਠਿਤ ਕੀਤੀ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਮੰਨ ਕੇ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ (ਐਕਟਾਂ) ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ 'ਕੇਂਦਰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ' ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1961 ਵਿਚ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਅਗਾਂਹ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ, ਸਬੰਧਤ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ, ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨਾ (ਜਾਂ ਕਰਾਉਣਾ) ਮਿਥਿਆ ਗਿਆ। **1965 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।** ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1973 ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਕਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗਠਨ ਕੀਤਾ।

ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕਰਨਾਟਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। **ਕਨਡ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ** ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਆਸੀ ਪਿੱਠਭੂਮੀ ਦੀ ਥਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 2003 ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਤੇ ਦੋ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਅਹੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਅਸਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ 90 ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। 90 ਵਿਚੋਂ ਗਰੁੱਪ ਏ ਦੇ 10 ਅਤੇ ਗਰੁੱਪ ਬੀ ਦੇ 43 ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। 2013 ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ 45 ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ 'ਕੇਵਲ ਘੋਖਣਾ ਅਤੇ ਸੋਧਣਾ' ਹੈ। ਸਾਲ 2013 ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਨੇ 10 ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ, 22 ਸਟੇਟ ਐਕਟਾਂ/ਨਿਯਮਾਂ/ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 19 ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਅਤੇ 5 ਸਟੇਟ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਕੁੱਲ 30 ਐਕਟ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ।

ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ ਕੇਰਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੇਰਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ 1968 ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ

ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ। ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਾਖਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਘੋਖਣੇ ਹਨ। ਇਸ ਸ਼ਾਖਾ ਵਿਚ ਚਾਰ ਡਰਾਫਟਸਮੈਨ, ਦੋ ਭਾਸ਼ਾ ਸਹਾਇਕ, ਤਿੰਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹਨ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਇੱਕ 'ਵੱਖਰੀ ਵਿਕਰੀ ਸ਼ਾਖਾ' ਗਠਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫੁਟਕਲ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸ਼ਾਖਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕੇਰਲਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਕੇਵਲ ਸੈਟਰਲ ਐਕਟਾਂ' ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੀ ਸੌਂਪੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਜਨਵਰੀ 1973 ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ, ਆਪਣੇ ਅਹੁੱਦੇ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਲਾਅ ਫਕੈਲਟੀ ਦਾ ਡੀਨ, ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁੱਦਿਆਂ ਕਾਰਨ (ਐਕਸ ਆਫਿਸਿਓ), ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 58 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਤੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਏ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਖਰੜੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਕੋਲ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਦੋ ਐਕਸ-ਆਫਿਸਿਓ ਮੈਂਬਰ, ਹੋਰ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਬਦਲਦੇ ਜਾਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪਿੱਛਲੇ 18 ਸਾਲਾਂ (2000 ਤੋਂ 2017) ਦੇਰਾਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਕ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੋ ਪੱਕੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵਾਂ ਮੈਂਬਰ ਭਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਂਬਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹਨ। ਸਹਾਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ (ਏ.ਐਲ.ਆਰ.), ਇੱਕ ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ, ਇੱਕ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚੌਕੀਦਾਰ। ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ ਦੀ ਇੱਕ, ਰਿਸਰਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਦੀਆਂ ਦੋ ਅਤੇ ਸਟੈਨੋ-ਟਾਈਪਿਸਟ/ਮਨਿਸਟਰੀਅਲ ਸਟਾਫ ਦੀਆਂ ਕਈ ਅਸਾਮੀਆਂ ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਿਸਰਚ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਅਤੇ ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ 520 ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ ਦੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ 20 ਪੇਜਾਂ ਦੀ ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਧੂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਤਕਨੀਕੀ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ (ਸ਼ਬਦ ਸੰਗ੍ਰਹਿ) ਦੀ ਗਲੇਸਰੀ ਵੀ ਇਹੋ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਝ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਲੀਗਲ ਰੀਮੈਬਰੈਂਸਰ, ਜੋ ਕਿ ਏ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਘੋਖਦਾ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਨੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੇਵਲ 1050 ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਗਲੇਸਰੀ ਨੂੰ ਘੋਖਣਾ ਹੈ। ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਦੀ ਘੋਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖਰੜਾ ਮੈਂਬਰ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਵੀ 1050 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਘੋਖ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਬਾਅਦ ਖਰੜਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਬਾਅਦ, ਅੰਤਿਮ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਅਨੁਵਾਦ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸਿੱਟਾ । ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੁੱਢਲਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ (ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ) ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਰੋਜ਼ , ਵੱਧੇ-ਵੱਧ 520 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਜੇ ਇਹ ਕਰਮਚਾਰੀ ਛੁੱਟੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਕਾਰਨ ਦਫਤਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੋਇਆ)। ਇਹ 520 ਸ਼ਬਦ, ਘੋਖ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਕੋਲ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਮੈਂਬਰ ਕੋਲ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਕੋਲ। ਜਦੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ 1050 ਸ਼ਬਦ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀ 1050 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾਅ ਸਕਦੇ ਹੋਣਗੇ। 520 ਸ਼ਬਦ ਘੋਖਣ ਬਾਅਦ ਏ.ਐਲ.ਆਰ., ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ? ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਏ ਗਰੁੱਪ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਗਹਿਰਾ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵੱਲੋਂ ਘੋਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ? ਇਹ ਸਮਝੋ ਬਾਹਰ ਹੈ।

ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ (ਮਿਤੀ ----- ਨੂੰ) ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਕੁੱਲ ਤਨਖਾਹ 1,29,415/-, ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਦੀ 84,900/-, ਪਰੂਫ ਰੀਡਰ ਦੀ 84,392/-, ਸਟੈਨੋ ਟਾਈਪਿਸਟ ਦੀ 51,534/- ਅਤੇ ਚੈਂਕੀਦਾਰ ਦੀ 26,978/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਹੈ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਦੀ ਤਨਖਾਹ (ਜੋ 1,79,393/- ਰੁਪਏ) ਹੈ। ਉਹ ਦੂਸਰੇ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਖਰਚਾ 3,77,219/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। **ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਇੱਕ ਪੇਜ ਦਾ ਖਰਚਾ 15,000/- ਰੁਪਏ ਉੱਠਦਾ ਹੈ।**

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ 45 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ

ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 31.12.2017 ਤੱਕ 139 ਐਕਟਾਂ (ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ 116+ ਸਟੇਟ ਕਾਨੂੰਨ 23) ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 92 ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇੰਟਰਨੈਟ (ਜਿਸ ਦਾ ਲਿੰਕ <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html> ਹੈ) ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ 92 ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਚੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ (ਜੋ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਖੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਹੈ) ਦੀ ਥਾਂ, ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਚੋਣ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼, ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਕੁੱਲ 116 ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ, 29 ਐਕਟ 1850 ਤੋਂ 1900 ਵਿਚਕਾਰ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 2-3 ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਧੂਲ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁੱਢੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ 116 ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਲੋੜ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਐਕਟ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਹੋਣਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ (i)'ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ 1938'

(The Cutchi Memons Act, 1938) ਜਿਸ ਦਾ ਅਸਲ ਨਾਂ 'ਕੱਛੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ 1938' ਹੈ, ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੋਂ ਆ ਕੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਕੱਛ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਸੇ, ਮੈਮਨ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਵਰਗ ਨਾਲ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਤੋਂ (1938 ਤੋਂ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਰਾਸਤ' ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ (ਕੇਵਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ) ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕੱਛੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾਇਰ ਕੇਵ ਕਰੇਗਾ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ii) 'ਬੀੜੀ ਕਾਮੇ ਭਲਾਈ ਸੈਂਸ ਐਕਟ 1976' (The Beedi Workers Welfare Cess Act, 1976) ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 80 ਫੀਸਦੀ ਵਸੋਂ ਬੀੜੀ ਪੀਣ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਬੀੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੀੜੀਆਂ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਝਗੜੇ ਕਿਸ ਦੇ ਹੋਣਗੇ? ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ 40-45 ਜੋਰ ਐਕਟ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਹੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਅਤੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ (i) 'ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਚੋਣ ਐਕਟ 1952' (The Presidential and Vice-Presidential Elections Act, 1952), (ii) 'ਸੰਸਦ (ਨਾਕਾਬਲੀਅਤ ਨਿਵਾਰਣ) ਐਕਟ, 1959' (The Parliament (Prevention of Disqualification Act) 1959), (iii) 'ਜੱਜ (ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ) ਐਕਟ, 1985' (The Judges (Protection) Act, 1985), (iv) 'ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ (ਕਾਰਜਕਾਰਾਂ) ਦਾ ਨਿਭਾਉ ਐਕਟ, 1969' (The President (Discharge of Functions) Act, 1969) ਆਦਿ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਉਪ-ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਚੋਣ, ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਅਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੋਂ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ? ਉਂਝ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਅਧੀਨ ਜੇ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ।

ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਐਕਟ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ (i) 'ਨਾਟਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਐਕਟ 1876' (The Dramatic Performances Act 1876), (ii) 'ਤੇਲ-ਖੇਤਰ (ਵਿਨਿਯਮਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ) ਐਕਟ 1948' (The Oil Fields (Regulation and Development) Act 1948), (iii) 'ਪ੍ਰਸਪਰਤਾ ਐਕਟ, 1943' (The Reciprocity Act, 1943), (4) 'ਜਨ-ਗਿਣਤੀ ਐਕਟ 1948 ਐਕਟ ਨੰ:37' (The Census Act, 1948), (v) 'ਭਾਰਤੀ ਮੁਢ-ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ 1882' (The Indian Easements Act 1882), (vi) 'ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਚਤ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਐਕਟ 1959' (The Government Savings Certificates Act 1959), (vii) 'ਧਾਤ ਟੋਕਨ ਐਕਟ 1889' (The Metal Token Act 1889), (viii) 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕੈਡਿਟ ਕੋਰ ਐਕਟ 1948' (The National Cadet Corps Act 1948), (ix) 'ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਐਕਟ 1972' (The Architects Act 1972), (x) 'ਚਾਰਟਰਡ ਲੇਖਾਕਾਰ ਐਕਟ 1949' (The Chartered Accountants Act 1949 ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰੀਬ 30-35 ਹੈ।

ਚੌਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਰੱਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਜਾਬਤਾ ਦੀਵਾਨੀ ਸੰਘਤਾ 1903, ਜਾਬਤਾ ਫੈਜਦਾਰੀ ਸੰਘਤਾ 1973, ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਘਤਾ 1860, ਹਿੰਦੂ ਗੋਦ ਲੈਣ ਅਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ ਆਦਿ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 15-20 ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪਰਖਣਾਂ ਵੀ ਕੁਥਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਅੱਧਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਦਸ ਤੱਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨੰਬਰ, ਸਾਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵੇ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਦੇ ਦੇ (ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇੱਕ) ਪੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਅਸਲ ਐਕਟ ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਤੇ ਹੀ ਸਿਮਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ' ਦੇ ਕੁੱਲ ਤਿੰਨ ਪੰਨੇ ਹਨ। ਦੋ ਪੰਨਿਆਂ ਉੱਪਰ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਉੱਪਰ ਐਕਟ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦਾਅਵੇ ਐਕਟ, 1855' ਦੇ ਕੁੱਲ ਦੋ ਪੰਨੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਤੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ। ਪੰਜ ਜਾਂ ਪੰਜਾ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੰਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 28 ਹੈ। ਨੋਟ ਤੇ ਉਪਲੱਭਯ 92 ਐਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ 90 ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ(ਸਏ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਆਦਿ) 1926 ਹੈ।

ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਐਕਟਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਮੇਜਰ ਐਕਟ' ਵੀ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ, 'ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ', 'ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਨਲ ਕੋਡ' ਅਤੇ 'ਇੰਡੀਅਨ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ'। ਫਿਰ ਵਾਰੀ **ਐਨ.ਡੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਐਕਟ (The Narcotic Drugs and Psychotropic Substances Act, 1985)**, **ਪ੍ਰੀਵੈਂਸ਼ਨ ਆਫ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਐਕਟ (The Prevention of Corruption Act 1988)**, **ਐਕਸਾਈਜ਼ ਐਕਟ (The Punjab Excise Act)** ਆਦਿ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨੋਟ ਤੇ ਉਪਲੱਭਯ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਜੇ ਸਹੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ **1999 ਤੱਕ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਐਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ।** ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜੀ ਵਿਚ ਉਲਝੇ ਵਿਅਕਤੀ, ਜੇ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਾਹਤ ਕਿਵੇਂ ਪੂਰੀ ਕਰਣ?

ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਤਲਾਕ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖਰਚਾ, ਵਿਰਾਸਤ ਆਦਿ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਚਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਐਕਟ, (ਹਿੰਦੂ ਗੋਦ ਲੈਣ ਅਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਐਕਟ 1956 (The Hindu Adoptions and Maintenance Act 1956), ਹਿੰਦੂ ਵਿਆਹ ਐਕਟ 1955 (The Hindu Marriage Act 1955), ਹਿੰਦੂ ਨਾਬਾਲਗੀ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਐਕਟ 1956 (The Hindu Minority and Guardianship Act 1956), ਹਿੰਦੂ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 1956 (The Hindu Succession Act 1956) 1995-96 ਵਿਚ ਬਣੇ ਸਨ। **ਨੋਟ ਤੇ ਉਪਲੱਭਯ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਜੇ ਸਹੀ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ 1999 ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਐਕਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ।** ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਸੈਕਟਰਾਂ ਵਿਚ ਐਕਟ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਅਧੀਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਵਾਨੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਮਾਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਮਾਲ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਹੁਤੇ ਫੈਸਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ **'ਪੰਜਾਬ ਲੈਂਡ ਰੈਵੀਨਿਊ ਐਕਟ' (The Punjab Land Revenue Act)**, **'ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਸਿਟੀ ਐਕਟ' (The Electricity Act, 2003)**, **ਸਰਫ਼ਾਸੀ ਐਕਟ (The Securitisation and Reconstruction of Financial Assets and Enforcement**

of Security Interest Act, 2002) ਆਦਿ ਅਧੀਨ ਚੱਲਦੇ ਹਨ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ।

ਨਤੀਜਨ, ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਕਾਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਲਈ ਜੇ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦੀ ਦੇਰ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਪੱਧਰ

ਜੇ ਐਕਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮੁੜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐਕਟ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਐਕਟ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ, ਸਧਾਰਨ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਵਿਧੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ। ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਸਾਗਰ ਭਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਮਿਆਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀ ਕੋਲਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ, ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਅਖਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਮਸ਼ੱਕਤ ਕਰਕੇ, ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਖਰਾਂ, ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਹੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਝ ਦੀ ਇਹੋ ਸਮਰੱਥਾ ਵਕੀਲ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੱਖੀ ਤੇ ਮੱਖੀ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ, ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਕੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਐਕਟ ਵਿਚਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਜਾਣੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਬਾਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਕੋਈ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੋਵੇ, ਨਾਲ ਮੋਟੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸੌਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਾਕ, ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂ, ਅਨੁਵਾਦ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਘੋਰ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਮੂਲ ਐਕਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਐਖੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਰਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਨੁਵਾਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਐਖੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਬੀ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ ਉਪਲੱਭਯ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਬਦਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਢੁੱਕਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਉਦਾਹਰਣ 'ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ 1938' ਦੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਐਕਟ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਾ ਉਪਚਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਧਾਰਾ 2 ਅਤੇ 3 ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਇੱਕ ਅੱਖਰੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੀ ਕਿਸੇ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ 127 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 127 ਸ਼ਬਦਾਂ

ਵਿਚ ਹੀ 'ਨਾਫ਼ਜ਼', 'ਤਾਬੇ', 'ਅਰਜਤ', 'ਨਿਰਸਤ' ਅਤੇ 'ਪਾਸ' ਵਰਗੇ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਫ਼ਜ਼ ਲਈ (ਲਾਗੂ), ਤਾਬੇ ਲਈ (ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਧੀਨ) ਅਰਜਤ ਲਈ (ਪ੍ਰਾਪਤ), ਪਾਸ ਲਈ (ਮੰਨਜ਼ੂਰ) ਅਤੇ ਨਿਰਸਤ ਲਈ (ਰੱਦ) ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵੀ 'ਕਾਲਉਚਿਤ', 'ਸ਼ਾਸਤ', 'ਉਪਬੰਧਾਂ' ਵਰਗੇ ਐਥੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ 'ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ' ਵਾਲੀ ਸਤਰ ਵਿਚ 'ਵਿਚ ਦੀ' ਥਾਂ ਤੇ ਵਿਚਲੀ ਅਤੇ 'ਗੱਲ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਵਿਵਸਥਾ' ਉਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਸਨ।

ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ 'ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦਾਅਵੇ ਐਕਟ' ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਰਤੇ Estate ਸ਼ਬਦ ਲਈ 'ਸੰਪਦਾ', Wrong ਲਈ 'ਦੋਸ਼', Assets ਲਈ 'ਧੰਨ-ਧਾਮਾ', Defence ਲਈ 'ਜਵਾਬ-ਦੇਹੀ', Executors ਲਈ 'ਸਾਧਕਾਂ' ਅਤੇ Administrators ਲਈ 'ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਇੱਥੇ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ Estate ਲਈ (ਜਾਇਦਾਦ, ਰਿਆਸਤ, ਜਗੀਰ) Wrong ਲਈ (ਵਧੀਕੀ, ਧੱਕਾ, ਅਨਿਆਂ, ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ), Assets ਲਈ (ਜਾਇਦਾਦ) Defence ਲਈ (ਸਫ਼ਾਈ ਬਚਾਓ) Executors ਲਈ (ਮੁਖਤਾਰ, ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਕਬਤਾ) ਅਤੇ Administrator ਲਈ (ਪ੍ਰਬੰਧਕ, ਸੰਚਾਲਕ) ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਮਾਈ ਖੂਹ ਖਾਤੇ

ਜੇ ਐਕਟ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਵੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੁਸਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਪੇ ਐਕਟ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੋਹਾਲੀ ਸਥਿਤ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਵਿਕਰੀ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਪਏ ਸੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਐਕਟ ਦੀ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕਾਪੀ ਛਪਦੀ ਹੈ। 20-25 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਐਕਟਾਂ ਦੀਆਂ 900 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਪੀਆਂ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਸੂਚਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਦੀਨ ਉਪਲੱਭਧ ਕਰਾਈ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ(31-12-2018 ਤੱਕ) ਇਸ ਦੇ ਸਟਾਕ ਵਿਚ, ਐਕਟ 1850 ਦੀਆਂ 978, ਐਕਟ 1882 ਦੀਆਂ 961, ਐਕਟ 1974 ਦੀਆਂ 943, ਐਕਟ 1973 ਦੀਆਂ 945, ਐਕਟ 1890 ਦੀਆਂ 944 ਆਦਿ ਕਾਪੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਨਾ ਮਾਤਰ ਵਿਕਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਲੋੜੇ ਹੋਣ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਪੰਜ ਦਸ ਰੁਪਏ ਮੁੱਲ ਦੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਖ੍ਰੀਦਦਾਰ ਨੂੰ, ਮੋਹਾਲੀ ਜਾਣ ਲਈ ਚੋਖਾ ਕਿਰਾਇਆ-ਭਾੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਖਰਵਣਾ ਪਏਗਾ (ਜਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਤੋਂ) ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਅਗਾਂਹ ਸੇਲ ਮੈਨ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਮਿਲੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਐਕਟ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ?

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਕੰਮ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਅਣਗਿਰੀ ਕਾਰਨ ਜਿਥੇ ਪਿਛਲੇ 45 ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖੂਹ ਖਾਤੇ ਪਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੌ ਸਾਲ ਪਿਛੇ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਝਾਅ

ਪੰਜਾਬ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਗਠਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਰਨਾਟਕ ਵਾਂਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰ ਕੁਲਵਕਤੀ ਹੋਣ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵੀ ਹੋਣ। ਕਰਨਾਟਕ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਖਰਾ 'ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ' ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਅਨੁਭਵੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ। ਕੇਰਲ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ, 'ਕੇਵਲ ਘੋਖਣਾ ਅਤੇ ਸੋਧਣਾ' ਹੋਵੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇ। ਕੇਂਦਰੀ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਟੇਟ ਐਕਟਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸਮੱਗਰੀ (ਕਾਨੂੰਨ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀਆਂ ਆਦਿ) ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਗਠਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿੱਠ ਕੇ ਕੰਮ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਨਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਸੁਸਤ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ 'ਵੱਖਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਾਖਾ' ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਕੇ, ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਧਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਖਰਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 520 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ 400- / ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੰਜ-ਛੇ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੱਤ ਪੰਨੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 2000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਲੱਗ ਭੱਗ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ, ਟਾਈਪ ਅਤੇ ਪਰੂਫ਼ ਰੀਡਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਠੇਕੇ ਤੇ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਵੇਗੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਨਿਭਾ ਰਹੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਚੰਗੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਏਗਾ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਸੋਧ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਖੋਜ ਸਹਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਪਰੂਫ਼ ਰੀਡਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਜੋ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿਚ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕੜੀਆਂ ਹਨ, ਖਾਲੀ ਪਈਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵਧਾਈ ਜਾਵੇ। ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਦਾ ਕੰਮ ਏ.ਐਲ.ਆਰ. ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਘੋਖ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਕਰਨਾਟਕ ਸਰਕਾਰ ਵਾਂਗ ਕੁੱਲ ਵਕਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਭਵੀ ਹੋਵੇ।

ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਅਦੇ

ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਲ 2010 ਵਿਚ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਪਿੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ) ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਹਿਰ ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ। (ਹਵਾਲਾ:webindia.123, ਮਿਤੀ 26.06.2010 ਅਤੇ Global Sikhsangat ਮਿਤੀ 29.10.2010)। ਸੱਤ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪਨਾਲਾ ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸਿੱਟੇ

ਉਕਤ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਘੋਖ ਕਰਨ ਦੀ ਕਦੇ ਖੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਨਿਯਮ ਐਕਟਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਪਸਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਸਾਲ ਬੀਸੀਆਂ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਲੇ-ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਉਪਯੋਗੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ।

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ 'ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਲਰਨਿੰਗ ਆਫ ਪੰਜਾਬੀ ਐਂਡ ਅਦਰ ਲੈਗੂਏਜ਼ ਐਕਟ 2008' ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਛਪੇ।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇੱਕ ਝਲਕ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਮਾਰੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਦੀ ਝਲਕ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਹਾਲੇ ਗੋਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਪੂਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 2014 ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਤਮਿਲ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ 'ਸੋਲਾਈ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਬਨਾਮ ਚੀਫ਼ ਸੈਕਟਰੀ' (ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮਿਤੀ:01.07.2014) ਅਨੁਮਾਨ ਵਾਲੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ "...ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੱਗਭਗ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਮਿਲ ਵਿਚ

ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਵੀ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ। (Almost all enactments have been translated into Tamil by now and the copies are available... ਪੈਰਾ 34“)

ਸਾਡੇ ਹੁੰਦੇ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਜੇ ਇਹੋ ਰਹੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਦੀਆਂ ਲੱਗ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹ ਘੁਟ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਵਿਆਹ ਪਿਛੋਂ ਲੋਈ ਕਿਸ ਕੰਮ ਆਵੇਗੀ?

ਪੰਜਵੀਂ ਗੱਲ

ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਢਾਂਚਾ ਸੰਘੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਅਤੇ ਦੱਖਣ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਠਿਨਾਈ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਘਾੜਿਆਂ ਨੇ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਸੰਪਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਦੱਖਣ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਭਿੱਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਕਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ ਹਨ। ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਨ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮੋਹ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਦੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, 1965 ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਸੰਪਰਕ/ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਸਖਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਝੁਕੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਪੈਦਿਆਂ-ਪੈਦਿਆਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਹੋਰ ਬੀਤ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਾਰਨ, ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਹੀ (ਆਰਟੀਕਲ 348 ਰਾਹੀਂ) ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਲੀਲਾਂ ਇਹ ਹਨ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਹਰ ਜੱਜ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ 22 ਦੀਆਂ 22 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੇ ਖਿੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਾਰਨ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਨਿਪਟਾਉਣਾ ਅਸਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰਕਾਂ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਧਰੋਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉੱਠਿਆ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੈ।

ਉਂਝ ਵੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਾਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਹਿਸਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੇਚੀਦਗੀਆਂ ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਣਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰੀ ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਕੀਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੇੜਾ ਸੱਚ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ .0000001 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਖੜਕਾ ਸਕਦੀ। ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਡਰਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਧਿਰਾਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਨਿਕਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਰਗੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਨੂੰ, ਖੇਤਰੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੰਮਾਂ (ਫੈਸਲੇ, ਹੁਕਮ ਆਦਿ) ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। (ਆਰਟੀਕਲ 348) ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਨਿਰਧਾਰਤ 15 ਸਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 'ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1963' ਬਣਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ (ਧਾਰਾ 7)। ਨਾਲ ਦੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਤੋਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਜੱਜ ਫੈਸਲਾ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਹੋਣ ਦਾ, ਕਈ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਸ਼੍ਰੀ ਐਚ.ਐਮ. ਸੀਰਵਾਈ ਨੇ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਇਹ ਤਰਕ ਦਿੱਤੇ ਹਨ: 'ਜੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਬਹਾਲ ਰੱਖਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉੱਚ ਨਿਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖੇਤਰੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਹੁਣ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਕਾਲਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਮਿਰਗਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਕਾਰਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟ ਜਾਣਗੇ। ਇਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੂਸਰੇ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ (ਯੂਨੀਫਾਰਮ) ਵਿਆਖਿਆ ਜੇ ਇੱਕ ਸਫਲ ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ, ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਰਤਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਸਮੇਂ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੱਜ ਇਕ ਦੱਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨ ਲਗਨ ਗੇ? ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਇੱਕਸੁਰਤਾ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵੀ ਘਟੇਗੀ।' HM Seervai's Constitutional Law of Indis, 1996 Ed, Vol. III, page 2585.

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੱਰਥਕਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਜਿੱਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ। ਇਸ ਤਰਕ ਦਾ ਸਮੱਰਥਨ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

‘ਵਕਾਲਤ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਹੈ... ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਹਿਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਜੋ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ।’ (‘ਐਮ. ਰਣਕਾ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ਼ ਤਮਿਲਨਾਡੂ’, ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮਿਤੀ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ 1994 ਦਾ ਪੈਰਾ ਨੰ:29,30,31)

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਉੱਠਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਉੱਤਰ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਚਾਰ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ (ਰਾਜਸਥਾਨ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ, ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਡਿਕਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਹਿਲ ਰਾਜਸਥਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ, ਜੂਨ 1949 ਵਿਚ, ਇੱਕ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ (ਆਰਡੀਨੈਂਸ) ਰਾਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਅਧਿਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਧਾਰਾ 47 ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1951 ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਅਤੇ ਸੁਗਤ ਨੀਤੀ ਅਧੀਨ, ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 1961 ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ, 1966 ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। 1969 ਵਿਚ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਿਟ ਪਟੀਸ਼ਨ, ਜਵਾਬ ਦਾਅਵੇ, ਹਲਫ਼ੀਆ ਬਿਆਨ, ਬਿਆਨ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਆਦਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ 1970 ਵਿਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1963 ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਮਿਸਲ ਨਾਲ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 1970 ਤੱਕ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਡਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ (‘ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਮਿਤੀ ਬਨਾਮ ਜਿਲ੍ਹਾ ਵਿਦਿਆਲਿਆ ਨਿਰੀਕਸ਼ਕ’, ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮਿਤੀ 28 ਸਤੰਬਰ 1976) ਰਾਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਰਾਜਸਥਾਨ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

ਅੱਜ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਰਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਤੇ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਤੱਕ ਨਹੀਂ। ਨਤੀਜਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹਰ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਛੇਵੀਂ ਗੱਲ

ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ

ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਧੀਨ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਆਂ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕੜੀ ਸਬ-ਜੱਜ (ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ) ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਜੱਜ) ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੀਵਾਨੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਤਲਾਕ ਅਤੇ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ) ਅਤੇ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ (ਜਿਵੇਂ ਕਤਲ, ਬਲਾਤਕਾਰ) ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਸਮਾਇਤ (ਟਰਾਇਲ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜੱਜ ਅਤੇ ਧਿਰਾਂ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇਸ਼ੀ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪੱਤਰ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਜੱਜ ਦੇਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਭੁਗਤਦੀਆਂ ਹਨ। ਗਵਾਹੀਆਂ ਜੱਜ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੇਸ਼ੀ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਧਿਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਜੱਜ ਨੂੰ, ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਬੋਲਚਾਲ, ਵਿਵਹਾਰ, ਹਾਵ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਯਥਾਰਥ ਦਾ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਉਸ ਦੀ ਸੱਚ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ 20 ਕੋਹ ਤੇ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੇਤਰੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਜੱਜ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਜੱਜ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ 'ਖੰਘੂਰਾ' ਅਤੇ 'ਪੱਟ ਤੇ ਥਾਪੀ' ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਨਤਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਜੱਜ, ਖੰਘੂਰੇ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਖੰਘਣਾ ਸਮਝ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੇਵਲ 'ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ' (ਜੋ ਲੋਕ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ) ਹੋਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ (ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਉਲਟਾ ਕੇਂਦਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

'ਦੀਵਾਨੀ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸੁਣਵਾਈ, ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਅਪੀਲਾਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ, ਕੇਡ ਆਫ਼ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਅਤੇ ਕੇਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕੇਡ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਕਈ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 137(1) ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਦੀਵਾਨੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਉਹੋ ਭਾਸ਼ਾ ਰਹੇਗੀ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਦੇ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ

ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਰਾਣੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 558 ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ 1973 ਵਿਚ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 272 ਰਾਹੀਂ, ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 354 ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਜੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇਗੀ) ਹੋਵੇਗੀ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੁਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਖਣਾ ਪਵੇਗਾ।'

ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖੁਦ ਜੱਜ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬਹਾਨਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਨੁਵਾਦ ਉਪਲੱਬਧ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੂਜਾ ਵਿਰੋਧੀ ਵਰਦ ਵਕੀਲਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੱਮਰਥਕਾਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਤੱਰਕ ਦੇ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣ ਦੀ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਤਿਉ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਲਝਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤਮਿਲਨਾਡੂ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕੇਂਦਰੀ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਤਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ, ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਤਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿਚ ਛਾਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਵੇਤਨਾਂ ਵਿਚ 20 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ 50 ਫੀਸਦੀ ਫੈਸਲੇ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਜੱਜਾਂ ਅਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜਰਨਲ ਵਿਚ ਛਾਪ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਜਰਨਲ' ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਗਭਗ ਸਾਰਾ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਤਮਿਲ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ, ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਮਰਾਠੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਸਥਿਤੀ

1960 ਦੇ ਮੂਲ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਦਲਾਓ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਕਰੀਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਕੋਡ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜਰ ਕੋਡ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ (ਮਿਤੀ 28/09/1962 ਨੂੰ) ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ। ਨਾਲ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪੰਜਾਬੀ (ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ) ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਛੋਟ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ (56 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ) ਪੰਜਾਬੀ (ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ) ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਛੋਟ ਕਾਰਣ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਮੇਜ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

1967 ਦੇ ਨਵੇਂ ਐਕਟ ਨੇ 1960 ਵਾਲਾ ਐਕਟ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਬਾਰੇ 1967 ਦਾ ਐਕਟ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ 05 ਫਰਵਰੀ 1991 ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟੀਕਣ (ਪੱਤਰ ਨੰ:3286 ਜਨਰਲ 1/ਐਕਸ.ਜੈਡ.2) ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਭਾਅਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਰੀਬ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਹੁਕਮ ਕਾਰਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਬਣਨ ਦੇ 42 ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਵਿਚ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਸੋਧਾਂ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਸੋਧ ਐਕਟ 2008' ਰਾਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸੋਧ ਰਾਹੀਂ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 3(ਏ) ਜੋੜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀਆਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ (ਭਾਵ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਫੈਸਲੇ, ਹੁਕਮ, ਡਿਕਰੀਆਂ ਆਦਿ) ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸੋਧ ਦੇ 6 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ, ਭਾਵ 05 ਨਵੰਬਰ 2008 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੈ।

ਸੋਧ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅੰਤਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਧਾਰਾ 3-ਏ(2))।

ਪੀ.ਸੀ.ਐਸ. (ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ) ਦੀ ਨੈਕਰੀ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਭਰਤੀ ਸਮੇਂ, ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਜੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਖਤ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ, ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗਹਿਰ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੱਜ ਆਪਣੀ ਇਹ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਪੁਣਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਣਗੇ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਬਹੁਤਾ ਅਮਲਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ

ਜੰਮਪਲ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਪਛੋਕੜ ਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਵੱਧ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ, ਉਹ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮੱਦਧਗਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ 2008 ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੇਧ ਬਾਅਦ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 1991 ਵਾਲੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਦੀ। ਅਮਲੇ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਜੇ ਇਕ ਦਮ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਬਰਨਾਲੇ ਵਰਗੇ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਜਿਲ੍ਹੇ, ਜਿਥੇ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟਾਂ ਹਨ, ਵਿਚ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਫੋਜਦਾਰੀ ਮੁੱਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੰਦੀ। ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਗਲੋਂ ਲਾਹੁਣ ਲਈ, ਸਾਲ 2009 ਵਿਚ ਹੀ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਨਵਾਂ ਅਮਲਾ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘਸੇਲ ਵੱਟ ਲਈ।

2012 ਵਿਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 366 ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 127 ਸੀ। ਹਰ ਕੋਰਟ ਲਈ ਇੱਕ ਜਜਮੈਂਟ ਰਾਈਟਰ, ਇੱਕ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਹੋਰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਇੱਕ ਪੱਤਰ (5497E.II/VII.B.4(Pb.) ਮਿਤੀ 08.02.2012) ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 1479 ਨਵੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਮੰਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਜੇ 24,16,76,000/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਬੌਖਲਾਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ (ਪੱਤਰ ਨੰ:14/119/08/02ਅਦ(1) 3458 ਮਿਤੀ 06.12.2012 ਰਾਹੀਂ) ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਾਇਨਾਤ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਸਲ ਮਤਲਬ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਟਾਲਣਾ ਸੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ (ਪੱਤਰ ਨੰ:14/119/08/ 02ਅਦ(1)3458 ਮਿਤੀ 06.12.2012 ਰਾਹੀਂ) ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਲਈ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 'ਸੰਭਵ ਹੈ' ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਇਨਾਤ ਅਮਲਾ ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਦੇ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਗਿਆਨ ਹੈ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਕੋਲ ਉਸਤਾਦ (ਇਨਸਟ੍ਰਕਟਰ) ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ 'ਕੰਪਿਊਟਰ' ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਮੰਗ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਫੈਸਲੇ ਲਿਖਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ (ਜਜਮੈਂਟ ਰਾਈਟਰ, ਅਨੁਵਾਦਕ) ਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਸਧਾਰਨ ਕਲਰਕਾਂ ਦੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਠੰਡੇ ਬਸਤੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਹਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁੜ

ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੀ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾਈ। ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਨੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ। ਨਤੀਜਨ ਪਨਾਲਾ ਉੱਥੇ ਦਾ ਉੱਥੇ ਹੈ। 1991 ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਕੰਮਕਾਜ ਉਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਕਤ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਬੰਬੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਅੜਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਅੜਿੱਕੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪੱਛੜੇਪਨ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ, ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ, ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਜੱਜਾਂ ਤੇ ਵਾਧੂ ਬੋਝ ਪੈਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬੋਝ ਕਾਰਨ ਫੈਸਲੇ ਲਿਖਣ (ਇਨਸਾਫ਼ ਹੋਣ) ਵਿਚ ਦੇਰ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਂ ਫੈਸਲੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਜੱਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਜੱਜ ਫੈਸਲਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇਗਾ ਤਾਂ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੁਵਾਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਜੱਜ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇਗਾ ਤਾਂ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਦੋਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣਗੇ। ਧਿਰ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਨਕਲ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇਗੀ।

ਜੱਜ ਤੇ ਵਾਧੂ ਬੋਝ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿਚ, ਹਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ, ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਅਨੁਵਾਦਕ, ਲੇੜ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤਸਦੀਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਫੈਸਲੇ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਨ ਲਗੇਗਾ ਸਗੋਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਧਣਗੇ। ਉਦਾਹਰਣ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਨਵੇਂ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਮੰਗ ਦੀ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। 2012 ਵਿਚ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 493 ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1479 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 538 ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1614 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ 1614 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਜਜਮੈਂਟ ਰਾਈਟਰ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਬਣਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧੇਗੀ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛਪਣਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਵਧੇਗੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਵਧਣਗੀਆਂ।

ਨੇਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਆਤਮ ਵਿਸਵਾਸ ਵਧੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਸਸਤਾ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਵੇਗਾ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਸ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰ ਬੱਝੇਗਾ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਨੇਜਵਾਨ ਵਕਾਲਤ ਵਰਗੇ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੁਤਬਾ ਬੁਲੰਦ ਹੋਏਗਾ। ਨੇਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੇ ਗਰਵ ਹੋਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਆਵੇਗੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਤੀਰ ਨਾਲ ਕਈ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਫੁੰਡੇ ਜਾ ਸਕਣਗੇ।

ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਦੇ ਰਵੀਏ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਕ ਲੋਕ ਹਿਤ ਜਾਚਿਕਾ ਰਾਹੀਂ, ਦੋ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖਟ ਖਟਾਇਆ ਸੀ। ਰਾਹਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਜਾਚਿਕਾ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜਤਾਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਬਸ ਨਵੇਂ ਅਮਲੇ ਦੇ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ। ਗੋਦ ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕਦੋਂ ਕੁੰਭਕਰਨੀ ਨੀਂਦੇ ਜਾਗਦੀ ਹੈ? ਕਦੋਂ ਇਸ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਦਰਿੜ ਰਾਜਨੀਤਕ ਇੱਛਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਸੱਤਵੀਂ ਗੱਲ

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਉਭਾਰ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ 'ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ' ਨੂੰ ਸਾਂਝੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। 1918 ਵਿਚ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 'ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਭਾ' ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ। 1925 ਵਿਚ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਕੀਤਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਸੀ। 1937 ਵਿਚ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਮਦਰਾਸ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਵਿਚ, ਸੀ.ਰਾਜਾਗੋਪਾਲਾਚਾਰਯਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ (14 ਜੁਲਾਈ 1937 ਤੋਂ) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ। ਜਨ ਅੰਦੋਲਨ ਹੋਏ। ਹਿੰਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਤਮਿਲ ਬੋਲਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੱਕ ਨੇ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਹੋਏ। ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਛੱਡਣੀ ਪਈ। ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਵਾਪਸ ਲੈਣਾ ਪਿਆ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਇਹੋ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਨੇ ਫਿਰ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਢਿਆ।

ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਦੱਖਣ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਮਾਚਾਰੀ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੱਖਣ ਦੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਦੀ ਚਾਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਤੱਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਠੇਸਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਬਲ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ। ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਜੇ ਵੀ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਉਹ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ।

ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਸਬੰਧੀ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮੁਨਸ਼ੀ-ਆਯੰਗਰ ਫਾਰਮੂਲਾ' ('Munshi-Ayyangar Formula') ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਭਾਗ XVII ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਭਾਗ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਚੈਪਟਰ (ਆਰਟੀਕਲ 343 ਅਤੇ 344) ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ, ਦੂਜਾ (ਆਰਟੀਕਲ 345 ਤੋਂ 347) ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜ(ਖੇਤਰੀ) ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਤੀਜਾ (ਆਰਟੀਕਲ 348, 349) ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਚੈਪਟਰ (ਆਰਟੀਕਲ 350, 350-ਏ, 350-ਬੀ ਅਤੇ 351) ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 343 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਗਲੇ 15 ਸਾਲ ਤੱਕ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ

ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਆਰਟੀਕਲ ਰਾਹੀਂ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ 15 ਸਾਲ ਬੀਤਣ ਬਾਅਦ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਸਮੇਤ ਦੱਖਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਡਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ। ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦੱਖਣ ਦੇ ਰਾਜ ਚਾਹੁਣਗੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1963 ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਤੇ ਹੋਏ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਾਜੀ ਮੋੜਦੇ ਹਨ। ਤਮਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੋਏ ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ, 1965 ਵਿਚ, ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ। 1967 ਵਿਚ ਅਸੈਂਬਲੀ ਲਈ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਤਮਿਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਡੀ.ਐਮ.ਕੇ. ਦੇ ਹੱਥ ਆਈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇਤਾ ਪੀ. ਸ਼੍ਰੀਨਿਵਾਸਨ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਥੰਮ ਕਰੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਮਰਾਜ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ। ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਸੀ.ਐਨ. ਅੰਨਾਦੇਰਾਈ ਅਤੇ ਐਮ.ਕਰੁਨਾਨਿਧੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਮਿਲ ਪੱਖੀ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਵਾਵਾਂ ਕਾਰਨ 1967 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1963 ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ। ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ 'ਅਸਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਾਲ ਨੀਤੀ' ਅਸਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਹੋਈ।

'ਦਫ਼ਤਰੀ ਉਦੇਸ਼' (official purposes) ਸ਼ਬਦਾਂ(ਮੱਦ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਆਰਟੀਕਲ 343, 345 ਅਤੇ 348 ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ (ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ, ਨਿਆਂ ਪਾਲਿਕਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪਾਲਿਕਾ) ਇਸ ਮੱਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਹੋਣ ਤੱਕ, ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਲੱਗਣਗੇ ਹੀ।

ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ 'ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਤੋਂ ਭਾਵ 'ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਆਪਸੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਭ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮਕਾਜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ, ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਵਾਂ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਆਦਿ। ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਕੁੱਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦਾ ਕੇਵਲ 5 ਫੀਸਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਦਰਜਾ ਬੀ ਤੱਕ ਦੇ ਕਰਚਮਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਕੇਵਲ ਦਸਤਖਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ

ਹੁੰਦੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰੋਂ ਆਈ ਚਿੱਠੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਲਾਇਸੰਸ, ਗੱਡੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਆਦਿ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਚਾਹੀਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ

ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪਹਿਲਾ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ' ਸਾਲ 1960 ਵਿਚ ਬਣਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ 'ਸਾਰੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਨੂੰ, 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ, ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੋਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉਪਲੱਭਯ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਧਾਰਾ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ 02 ਅਕਤੂਬਰ 1962 ਤੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਬਾਅਦ, 29 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ, 1960 ਦੇ ਐਕਟ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਉਦੇਸ਼ਕਾ ਵਿਚ, ਇਸ ਐਕਟ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ' ਜਾਣਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਭਿਣਕ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ 1965 ਦੇ ਐਕਟ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਨਿਯਮ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਕਦੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਐਲਾਨ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਭਾਵ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

1967 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਰਾਹੀਂ ਮਿਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਦੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 30 ਦਸੰਬਰ 1967 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ 01 ਜਨਵਰੀ 1968 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਦੂਜੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ 09 ਫਰਵਰੀ 1968 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ 'ਰਾਜ ਪੱਧਰ' ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਹੁਕਮ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1968 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਫਤਰੀ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਹੋਏ। ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ।

2008 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਸੋਧ) ਐਕਟ 2008 ਰਾਹੀਂ 1967 ਦੇ ਐਕਟ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਧਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੂਲ ਐਕਟ ਵਿਚ ਧਾਰਾ 3-ਏ ਜੋੜੀ ਗਈ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਧਾਰਾ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਉਲਝਾ ਦਿੱਤੀ।

ਨਵੀਂ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਰ ਕੱਟਣਾ, ਇਹ ਸਮਝੋ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਸੇਧ ਐਕਟ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਦੋਵੇਂ ਪਾਠ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' (all official correspondence) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚ (' ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਦੀ ਥਾਂ) 'ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ' ਦਰਜ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸਮਾਨ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ 'ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ' ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕੰਮ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ(ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ (ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਦਫ਼ਤਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ)।

ਦੋਹਾਂ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੱਮਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਿਚ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੜਚਨ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਮੂਲ ਐਕਟ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲਾ ਐਕਟ, ਮੂਲ ਐਕਟ ਦਾ ਕੇਵਲ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ, ਮੂਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ (ਅੱਖਰਾਂ, ਵਾਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਨੁਵਾਦ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ (ਅੱਖਰਾਂ, ਵਾਕਾਂ) ਨੂੰ। ਸੇਧ ਐਕਟ 2008 ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਠ, ਮੂਲ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਕੋ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਛਪੇ ਸਨ। ਗਜ਼ਟ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਐਕਟ ਕਿਹੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਤਿਥੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸੱਮਸਿਆ ਸੁਲਝਾਵੇ? ਉਂਝ 2008 ਦੀ ਸੇਧ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਘਟਾਉਣਾ। ਸੇਧ ਦੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼, 1960 ਦੇ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ 1967 ਦੇ ਮੂਲ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਨੋਟੀਫਕੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਿਚਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਸਹੀ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਅਤੇ ਐਕਟ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚੋਰ ਮੋਰੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅੱਸੀ ਫੀ ਸਦੀ ਕੰਮ ਕਾਜ 'ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ' ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਲੋੜੀਂ ਦੀ ਸੇਧ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੱਮਸਿਆ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰ ਹੀ ਸੁਲਝਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗਲਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਈ ਵੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮਜਬੂਰੀ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਘਸੇਲ ਵੱਟੀ ਬੈਠੀ ਹੈ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਕਨੀਕੀ ਭੁੱਲ ਸੇਧ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ 'ਰਾਜ ਮਾਤਾ' ਦਾ ਬਣਦਾ ਅਸਲ ਰੁਤਬਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਠਵੀਂ ਗੱਲ

ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਸੀਮਤ ਪੜਤਾਲ, ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਕੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, 'ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਾਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ' ਨੂੰ ਹੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਧਾਰਾ 8-ਏ)। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਮੁਖੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਦਿਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਿਸ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ? ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਖੁਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਿਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ? ਦੂਜੀ ਸੱਮਸਿਆ ਵਿਹਾਰਕ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਕੋਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸੱਪ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹਨ। ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੇਵਲ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਨੂੰ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਫੇਰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਵੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ "ਤਾੜਨਾ" ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵਿਗਾੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਤੀਜਨ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜਤਾਲ ਕੇਵਲ ਜਾਬਤਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ।

ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ

ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 8-ਡੀ(1) ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਇੰਨੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਖਾਮੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਹੋਇਆਂ ਵਰਗੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮੱਦ 'ਕਸੂਰਵਾਰ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ 'ਵਾਰ-ਵਾਰ' (persistently) ਕੁਤਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਧਾਰਾ 8-ਡੀ(1))। ਉਲੰਘਣਾ ਸ਼ਬਦ ਅੱਗੇ 'ਵਾਰ-ਵਾਰ' ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬਾਅਦ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜਾ, ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਪਣਾਉਣੀ ਪੈਣੀ ਹੈ।

ਰੁਝ ਮੁੱਡਲੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਨੇ ਆਪ ਲਾਈਆਂ ਹਨ। (ੳ) ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇਵਲ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਹੈ। (ਅ) ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ

ਸਿਫਾਰਸ਼ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। (ੲ) ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। (ਸ) ਸਜ਼ਾ ਪੰਜਾਬ ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ (ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ) ਨਿਯਮ 1970 ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ।

1970 ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ

1970 ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸਖਤ (ਨਿਯਮ 5)। ਸਧਾਰਨ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਲਾਨਾ ਤਰੱਕੀਆਂ ਵੀ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਖਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਸਲਾਨਾ ਤਰੱਕੀਆਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਬਰਖਾਸਤ ਤੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜਤਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਨਿਯਮ 10)। ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜਤਾਲੀਆ ਅਫ਼ਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੜਤਾਲੀਆ ਅਫ਼ਸਰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਟਾ ਰਿਪੋਰਟ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਲਤੀ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋਲ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਵੀ ਖੜਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਜ਼ਾ ਸਖਤ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (ਨਿਯਮ 8,9)।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਅਪਣਾ ਕੇ ਜੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਗਲਤੀ ਤੇ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਕੁਝ ਸੁਝਾਅ

1. **ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ:** ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਸਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿੱਧਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਲਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ, ਹਰ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਵਾਂਗ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਨਹੀਂ। ਮੌਜੂਦਾ ਐਕਟ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੇਵਲ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੂਜੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪੱਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਦੇ ਨਮੂਨੇ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ, ਸਾਫ਼ਟਵੇਅਰ, ਕੀਅ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਰੁੱਝੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

2. **ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ:** ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਬਣਨ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੜਿੱਕਾ ਹੈ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਸਥਿਤ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਜਾਂ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਉਝ ਵੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੱਤਰੇਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਮੁਖੀ, ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. **ਐਕਟ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤੀ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵੀ ਹੋਵੇ:** ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦਫ਼ਤਰਾਂ (ਧਾਰਾ 3-ਬੀ) ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਧਾਰਾ 8-ਏ)। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤਾਂ (ਧਾਰਾ 3-ਏ) ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ (ਧਾਰਾ 5) ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਵਿਚਕਾਰ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ (ਨਵੰਬਰ 2010) ਵਿਚ ਹੋਈ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਰੇਖ ਵਿਚ ਵੱਖਰੇ ਪੜਤਾਲੀਆ ਵਿਭਾਗ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਵਿਭਾਗ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

4. **ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਸੋਧ:** ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ 'ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਨਿਯਮਾਂ' ਵਿਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ, ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਨਿਯਮ ਜੋੜ ਕੇ, ਭਾਸ਼ਾ ਸਬੰਧੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਸਜ਼ਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਸਲਾਨਾ ਤਰੱਕੀਆਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇਸ ਨਿਯਮ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪੜਤਾਲ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਸੰਖੇਪ (summary) ਹੋਵੇ। ਪੜਤਾਲੀਆ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਨਾ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਕਸੂਰਵਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦਾ ਪੱਖ ਜਾਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਮਰੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੇ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ। ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇ। ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਘੜੀਸਣ ਤੇ ਰੋਕ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ (ਵੱਧੇ-ਵੱਧ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ) ਵਿਚ ਸਮਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲੇ ਕਸੂਰ ਤੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀਆਂ ਤਰੱਕੀਆਂ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਸੂਰ ਤੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ (ਪ੍ਰਮੋਸ਼ਨ) ਤੇ ਰੋਕ ਲੱਗੇ।

5. **ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਵੇ:** ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਹਰ ਸਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ, ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤਹਿ ਦਿਲੋਂ ਨਿਭਵੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਣਗਿਹਲੀ ਤੇ ਸਖਤ ਟਿਪਣੀ ਕਰੇ।

ਨੇਵੀ ਗੱਲ

ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਮੇਟੀਆਂ

ਇਸ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੀ ਪੁਣ-ਛਾਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਗਠਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਧਾਰਾ 8-ਬੀ ਅਤੇ 8-ਸੀ)। ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੇ 'ਨਿਰਦੇਸ਼' (ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਜਾਂ ਪੱਥ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ) ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਕੇ, ਜੇ ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਣ ਅਤੇ ਚਹੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਰਾਜ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 16 ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਛੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ (ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਸਲਾਹਕਾਰ, ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ, ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸਕੱਤਰ, ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸਕੱਤਰ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ ਅਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ) ਹਨ। ਤਿੰਨ 'ਪੱਤਰਕਾਰ, ਚਾਰ 'ਲੋਕ ਨੁਮਾਇੰਦੇ' ਅਤੇ ਦੋ (ਕੇਵਲ) ਮੈਂਬਰ 'ਲੇਖਕ ਸਭਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ' ਹਨ। ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ 13 ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਐਮ.ਐਲ.ਏ. ਹੈ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਮੁਖੀ (ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਿੱਖਿਆ ਅਫ਼ਸਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਲੋਕ ਸੰਪਰਕ ਅਫ਼ਸਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਫ਼ਸਰ ਅਤੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਟਾਰਨੀ), ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਕਾਰ, ਦੋ ਲੋਕ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਅਤੇ ਦੋ (ਕੇਵਲ) ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਮੇਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦਾ ਬੇਲਬਾਲਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚਲਾ ਵਕਫ਼ਾ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਕਮੇਟੀਆਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਾਰ ਛੋਟਾ ਕਰਕੇ, ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂਬਰ ਸਿਆਸੀ ਰਸੂਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਲੰਬਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਤਜਰਬਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ (ਚਿੰਤਕ) ਹੋਣ। ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਕੁੱਲਵਕਤੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਜਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਾਏ ਜਾਣ। ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਪੜਤਾਲਾਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਡੰਡਾ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੰਗ ਹੋਇਆਂ ਛੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨੇੜ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਨਵੀਆਂ ਦੇ ਗਠਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਆਖਰੀ ਗੱਲ

ਹੋਰ ਲਫ਼ਮਣ ਸਿੱਖ ਗਿੱਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਲੋੜ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਘੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਲੋੜ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੈਕਰੀਆਂ ਦਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਮਰੱਥਾ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿੱਤੇਕਾਰਾਂ (ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲਜ਼) ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਜੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੈਕਰੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਟਾਈਪ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਾਹਕ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਿਉਂ ਕਰੇ? ਜੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਕੀਲ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਵਿਓਪਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਨਅਤਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਓਪਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਨੀ ਜਾਂ ਜਰਮਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਇਸ ਦੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮੰਡੀ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿਵਾਉਂਦੀ, ਅਮੀਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੁਤਬਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰਦੀ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਸ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣਾ ਹੈ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਉੱਚੇ ਅਹੁੱਦੇ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੁਤਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਪਣਾਉਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਿੱਟਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਜੰਮਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਿਰਤੇੜ ਯਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਪਕੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਧੀਆ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਦੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ।

ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। 2012 ਵਿਚ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 493 ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੰਮਕਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1479 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਲੋੜ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 538 ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1614 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ 1614 ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੈਕਰੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ

ਵੱਧ ਅਨੁਵਾਦਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਜਜਮੈਂਟ ਰਾਈਟਰ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਬਣਨ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਉੱਚ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਅਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਵਧੇਗੀ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਅਤੇ ਸਾਫਟਵੇਅਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛਪਣਗੀਆਂ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲੇਗਾ। ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਵਧੇਗੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਣ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਾਮੀਆਂ ਵਧਣਗੀਆਂ।

ਦੂਜੀ ਉਦਾਹਰਣ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। 520 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ 400/- ਰੁਪਏ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। 5-6 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਚ 5-7 ਪੰਨੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 2000/- ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿਨ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਫਿਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਠੇਕੇ ਤੇ ਕਰਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੈਠੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।

ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ 'ਮਲਟੀਪਲਾਇਰ' ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉਪਲੱਬਧ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ ਜੋ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਹਾਲੀ ਕਾਰਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਵਕਾਲਤ ਵਰਗੇ ਇੱਜ਼ਤਦਾਰ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੇ ਗਰਵ ਹੋਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਸਸਤਾ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਆਵੇਗਾ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਇਸ ਭਲਾਈ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਰ ਬੱਝੇਗਾ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰੁਤਬਾ ਬੁਲੰਦ ਹੋਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੁੜ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇਗੀ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਘਟ ਰਹੇ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਮਾਨਿਸਕਤਾ ਨੂੰ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇ ਕੇ ਹੀ ਠੱਲ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ.ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅੱਠ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਾਬਜ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਿਆਸ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦਾ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ

ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨਵਾਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਟੀ ਸਕਿੰਟੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਦਿਨ, 29 ਦਸੰਬਰ 1967, ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਲਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967' ਪਾਸ ਕਰਾਇਆ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਰਾਜਪਾਲ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੰਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ (30 ਦਸੰਬਰ 1967) ਨੈਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ (01 ਜਨਵਰੀ 1968 ਤੋਂ) ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ 'ਸਾਰੇ ਕੰਮਕਾਜ' ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ 09 ਫਰਵਰੀ 1968 ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਨੈਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਾਖੀ 1968 ਤੋਂ ਸੂਬਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮਕਾਜ' ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵਿਚ ਲਫ਼ਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਇੱਕ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਮਿਸਲ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਤ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਉੱਪਰਲੇ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ, ਵਪਾਰ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬਣਦਾ ਸਥਾਨ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੁਤਾਹੀ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਉਨੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨੁੰਮਾਇਦਗੀ ਕਰਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਅਤੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹਨ।

ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲਫ਼ਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀੜ ਲੈ ਕੇ ਸੱਤਾ ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ, ਦੇਸ ਨਿਕਾਲੇ ਤੇ ਗਈ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਕੇ ਰਾਜਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਇਨਾਮਾਂ ਸਨਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੈਰਿਆਂ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 100 ਪਿਆਰੇ ਬਣ ਕੇ, ਸੀਸ ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਚੀਰਹਰਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਦੀ ਹੈ।

ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ

ਭਾਗ-1

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਪੈਰ੍ਹੇ

1. Prabhandhak Samiti and Anr. vs Zila Vidyalaya Nirikshak (Allahabad HC, DOD: 28.09.1976)
  - (a) *"Para 6. It cannot be doubted that the proceedings of the Courts functioning for the benefit of the inhabitants of any place must on principle be conducted in a language understood by them. It does not appear to be sufficiently realised that the employment of an indigenous language is **essential for maintaining the democratic character of the Courts**. They can be linked with the people only by using their language; it is a necessary democratic feature of the Courts and one of the foundations of socialist justice..."*
2. M. Ranka vs State of Tamil Nadu (Madras High Court, DOD:21.04.1994)
  - (a) *"Para 19. A Legislative Competence : It is vehemently contended that the proviso to **Article 345** of the Constitution does not enable the State Legislature to make a regional language, the language of courts. It is argued that the expression "official purposes" used in the proviso excludes courts and judicial proceedings. According to learned Counsel "official purposes" can only mean administrative and legislative purposes but not judicial proceedings..."*
  - (b) *"Para 20. We do not find any substance in any of the above contentions. The expression used in **Article 345** is "official purposes of the State". It is elementary that the State comprises of three organs, the executive, the Legislature and the judiciary. Unless the context otherwise indicates, "official purposes of all the three organs of the State. The courts and judicial proceedings cannot be excluded there from. It is only because of that, the Constitution took care to expressly exclude the Supreme Court and the High Courts from the ambit of Articles 343 to 347. There is no merit in saying that the language of the High Court shall be the language of the subordinate courts as they are under the control of the High Court."*
  - (c) *"Para 20... Language is not a matter as between the High Court and the subordinate courts, but it is a matter relating to a litigant who approaches the subordinate court. That is why a separate provision is made in **Article 345** of the Constitution which is in consonance with the previous legislative history. **As seen from the provisions of the Code of Civil Procedure and Code of Criminal Procedure, the determination of the language of court was left with the local Government previously and after the passing of the Constitution with the State Government..."***
  - (d) *"Para 6. It cannot be doubted that the proceedings of the courts functioning for the benefit of the inhabitants of any place must on principle be conducted in a language understood by them. It does not appear to be sufficiently realised that the employment of an indigenous language is essential for maintaining the democratic character of the courts. They can be linked with the people only by using their language it is a necessary democratic feature of the courts and one of the foundations of socialist justice..."*
  - (e) *"Para 29... Those who are concerned with the administration of justice in India have often felt disturbed by the unreality of much of the recorded evidence on*

which cases are decided. The court language of this country is English, but the proportion of litigants and witnesses who know the language at all is infinitesimal. Even among lawyers many can be found whose knowledge of English is of less than striking. The Judge again is often an Englishman who, inspite of his prizes for proficiency in the vernacular, possesses no more than a smattering of the language in which the case is unravelled before him. Even when the Judge is an Indian, he suffers from the converse difficulty of rendering into faithful English the vigorous and often picturesque idiom of the native speech, particularly when it is of the colloquial variety. The result of these many-sided deficiencies in the instruments of transmission inevitably is that the matter transmitted into pages of the record suffers considerable mutilation in the process and what is recorded is far removed from what is actually said.."

- (f) *"Para 30... The interest of the litigants who knock the doors of the courts seeking justice is far more important than that of the lawyer..."*
- (g) *"Para 31. The matter has to be viewed as between the rival parties and not the advocates..."*
- (h) *"Para 38... A law cannot be said to be in force unless it is brought into operation by legislative enactment, or by the exercise of authority by a delegate empowered to bring it into operation. The theory of a statute being "in operation in a Constitutional sense" though it is not in fact in operation has, in our judgment, no validity."*

3. Balraj Mishra and Another vs Hon'ble Chief Justice of High Court (Allahabad High Court, DOD: 14.10.1999)

- (a) *"Para 4... Hindi has completed half a century of recognition as the official language of India. The irony is that the year, in fact, means the Golden Jubilee of its failure to become the official language..."*
- (b) *"Para 5. The Constitution and the [Official Languages Act](#) both give Hindi the status of the official language. However, in reality, this has not come about due to a variety of factors including the absence of political will, the eluding consensus in favour of Hindi and the stubborn unwillingness of the system of governance to abide by the democratic character and the statutes. The elite believe that India can be governed, held together and modernised only through English, a language known to not more than five per cent of the people of India. It has even succeeded in having politics, media and other sectors accept this anomaly without any question. The Governments, both at the Centre and in the States, had, by and large, ignored the issue of language..."*
- (c) *"Para 15... violation of the orders for the compulsory use of Hindi for all official work would be treated as an act of indiscipline..."*
- (d) *"Para 17... A Hindi version of the Supreme Court Reports, known as Supreme Court Journal as well as reports of each High Court are also being published in Hindi under the authority of Union Ministry of Law. A Lexicon of Hindi legal terms has been issued under the authority of the same Ministry..."*
- (e) *"Para 24... Placing reliance on paragraph 23. 10 of HM Seervai's Constitutional Law of India, 1996 Ed, Vol. III, page 2585, which runs as follows ;
"23.10. If the unity of the judicial administration, and of the Bench and the Bar is to be preserved. It is to be hoped that such permission will not be given. Entry 78, List I expressly confers on Parliament the power to legislate In respect of persons entitled to practise before the High Courts. [The Advocates Act](#), 1961 has created a unified*

autonomous Bar of India. Today the legal profession is one united profession entitled to practise throughout India. If the language of different High Courts is to be different, the right to practise throughout India becomes illusory in practise and each High Court will be isolated by the barrier of its own language. It will also be deprived of the assistance to be derived from judgments of other Courts, and the uniform interpretation of Central laws, so desirable in judicial administration, would be unattainable. The work of the Supreme Court and the recruitment of Judges to the Supreme Court must greatly suffer, for Judges of the Supreme Court could not be recruited from High Courts where the language was different from that spoken in the Supreme Court. The unifying influence of a Supreme Court on judicial administration would be seriously impaired, if not destroyed, and the quality of its Judges and of its judgments must necessarily suffer."

- (f) *"Para 27... Sri D.S. Misra, learned counsel for the petitioners rightly pointed out that in the examinations for recruitment of the Judicial officers to the cadre of Provincial Civil Service (Judicial) and Higher Judicial Service, use of Hindi in writing answers is permissible. Some of the Judicial Officers, in due course of time, by virtue of their seniority and performance, are elevated as High Court Judges..."*
- (g) *Para 28... (i) Under the provisions of [Article 351](#) of the Constitution, all out attempts have to be made for promotion. spread, development and growth of Hindi language as a medium of expression for all the elements of composite culture of India..."*

4. **Solai Subramanian Alias vs The Chief Secretary (Madras High Court, DOD: 01.07.2014)**

"Para 34. The second reason, reflected in the impugned order is that the Courts are not supplied with copies of enactments translated into Tamil. This circumstance also does not exist any more. There is a official journal printed and published by the High Court itself, under the title "jPh;g;g[j;jpul;L". The said journal translates all important Judgments of the High Court itself into Tamil. Almost all enactments have been translated into Tamil by now and the copies are available. Therefore, the second stand enacted in the impugned circular also does not exist any more."

5. **The State of Orissa v/s Chandsekhar Singh Bhoi (Supreme Court, DOD: 15 July, 1969)**

"A law cannot be said to be in force unless it is brought into operation by legislative enactment, or by the exercise of authority by a delegate empowered to bring it into operation. The theory of a statue being "in operation in a constitutional sense" though it is not in fact in operation has, in our judgment, no validity."

6. **Union Of India & Ors vs Murasoli Maran (Supreme Court, date of decision 6 December, 1976): Citations: 1977 AIR 225, 1977 SCR (2) 314**

"...The purpose of the Presidential Order is to promote the spread of the Hindi language and to provide the Central Government employees the facilities to take training in Hindi language when they are in service. The Presidential Order was validly made and there has been and can be no challenge to it.

... The Presidential Order has no inconsistency with the Act. The non-obstante provisions in [Article 344\(6\)](#) empower the President. Therefore, the Presidential Order is paramount.

... The contention of the respondent that persons are placed at a disadvantage is incorrect. The Presidential Order confers an additional qualification on those who learn Hindi. The Presidential Order does not take away anything from the

Government employees. Prizes are offered and there may be increase in pay. These are incentives. The measures taken for enforcement of provisions for learning Hindi by providing for absence from classes as breach of discipline and insisting on appearance at the examinations are steps in aid of fulfilling the object of what is described as "in-service training in Hindi language." Such enforcement of attendance and examinations for proficiency is necessary for completion of training. The contention that the Presidential Order conflicts with section 3(4) of the Act is un-sound. The "in-service training" of the employees is during hours of duty and free of cost. Even if they fail there is no penalty. There is no treatment of unequal's alike..."

ਭਾਗ-2

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ

(Constitutional Provisions)

Art. 210. Language to be used in the Legislature

(1) Notwithstanding anything in Part XVII, but subject to the provisions of article 348, business in the Legislature of a State shall be transacted in the official language or languages of the State or in Hindi or in English:

Provided that the Speaker of the Legislative Assembly or Chairman of the Legislative Council, or person acting as such, as the case may be, may permit any member who cannot adequately express himself in any of the languages aforesaid to address the House in his mother tongue.

(2) Unless the Legislature of the State by law otherwise provides, this article shall, after the expiration of a period of fifteen years from the commencement of this Constitution, have effect as if the words "or in English" were omitted there from:

1[Provided that in relation to the 2[Legislatures of the States of Himachal Pradesh, Manipur, Meghalaya and Tripura] this clause shall have effect as if for the words "fifteen years" occurring therein, the words "twenty-five years" were substituted:]

3[Provided further that in relation to the 4[Legislatures of the States of 5[Arunachal Pradesh, Goa and Mizoram]], this clause shall have effect as if for the words "fifteen years" occurring therein, the words "forty years" were substituted.]

Article 343

Official language of the Union

1. The official language of the Union shall be Hindi in Devanagari script The form of numerals to be used for the official purposes of the Union shall be the international form of Indian numerals
2. Notwithstanding anything in clause (1), for a period of fifteen years from the commencement of this Constitution, the English language shall continue to be used for all the official purposes of the Union for which it was being used immediately before such commencement: Provided that the president may, during the said period, by order authorise the use of the Hindi language in addition to the English language and of the Devanagari form of numerals in addition to the international form of Indian numerals for any of the official purposes of the Union

3. Notwithstanding anything in this article, Parliament may by law provide for the use, after the said period of fifteen years, of
- (a) the English language, or
  - (b) the Devanagari form of numerals, for such purposes as may be specified in the law

Article 344

Commission and Committee of Parliament on official language

1. The President shall, at the expiration of five years from the commencement of this Constitution and thereafter at the expiration of ten years from such commencement, order constitute a Commission which shall consist of a Chairman and such other members representing the different languages specified in the English Schedule as the President may appoint, and the order shall define the procedure to be followed by the Commission
2. It shall be the duty of the Commission to make recommendations to the President as to
  - (a) the progressive use of the Hindi language for the official purposes of the Union;
  - (b) restrictions on the use of the English language for all or any of the official purposes of the Union;
  - (c) the language to be used for all or any of the purposes mentioned in Article 348;
  - (d) the form of numerals to be used for any one or more specified purposes of the Union;
  - (e) any other matter referred to the Commission by the President as regards the official language of the Union and the language for communication between the Union and a State or between one State and another and their use
3. In making their recommendations under clause (2), the Commission shall have due regard to the industrial, cultural and scientific advancement of India, and the just claims and the interests of persons belonging to the non Hindi speaking areas in regard to the public services
4. There shall be constituted a Committee consisting of thirty members, of whom twenty shall be members of the House of the People and ten shall be members of the Council of States to be elected respectively by the members of the House of the People and the members of the council of States in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote
5. It shall be the duty of the Committee to examine the recommendations of the Commission constituted under clause (1) and to report to the President their opinion thereon
6. Notwithstanding anything in Article 343, the President may, after consideration of the report referred to in clause (5), issue directions in accordance with the whole or any part of that report.

Article.345. Subject to the provisions of articles 346 and 347, the Legislature of a State may by law adopt any one or more of the languages in use in the State or Hindi as the language or languages to be used for all or any of the official purposes of that State:

Provided that, until the Legislature of the State otherwise provides by law, the English language shall continue to be used for those official purposes within the State for which it was being used immediately before the commencement of this Constitution.

Article.346. The language for the time being authorised for use in the Union for official purposes shall be the official language for communication between one State and another State and between a State and the Union: Provided that if two or more States agree that the Hindi language should be the official language for communication between such States, that language may be used for such communication.

Article.347. On a demand being made in that behalf the President may, if he is satisfied that a substantial proportion of the population of a State desire the use of any language spoken by them to be recognised by that State, direct that such language shall also be officially recognised throughout that State or any part thereof for such purpose as he may specify.

Article. 348.

(1) Notwithstanding anything in the foregoing provisions of this Part, until Parliament by law otherwise provides—

(a) all proceedings in the Supreme Court and in every High Court,

(b) **the authoritative texts—**

(i) of all Bills to be introduced or amendments thereto to be moved in either House of Parliament

or in the House or either House of the Legislature of a State,

(ii) of all Acts passed by Parliament or the Legislature of a State and of all Ordinances promulgated by the President or the Governor 1*** of a State, and

(iii) of all orders, rules, regulations and bye-laws issued under this Constitution or under any law made by Parliament or the Legislature of a State,

shall be in the English language.

(2) Notwithstanding anything in sub-clause (a) of clause (1), **the Governor 1*** of a State may, with the previous consent of the President, authorise the use of the Hindi language, or any other language used for any official purposes of the State, in proceedings in the High Court having its principal seat in that State:**

Provided that nothing in this clause shall apply to any judgment, decree or order passed or made by such High Court.

(3) Notwithstanding anything in sub-clause (b) of clause (1), where the Legislature of a State has prescribed any language other than the English language for use in Bills introduced in, or Acts passed by, the Legislature of the State or in Ordinances promulgated by the Governor 1*** of the State or in any order, rule, regulation or bye-law referred to in paragraph (iii) of that sub-clause,

a translation of the same in the English language published under the authority of the Governor 1*** of the State in the Official Gazette of that State shall be deemed to be the authoritative text thereof in the English language under this article.

Article.349. During the period of fifteen years from the commencement of this Constitution, no Bill or amendment making provision for the language to be used for any of the purposes mentioned in clause (1) of article 348 shall be introduced or moved in either House of Parliament without the previous sanction of the President, and the President shall not give his sanction to the introduction of any such Bill or the moving of any such amendment except after he has taken into consideration the recommendations of the Commission constituted under clause (1) of article 344 and the report of the Committee constituted under clause (4) of that article.

Article 350

Language to be used in representations for redress of grievances Every person shall be entitled to submit a representation for the redress of any grievance to any officer or authority of the Union or a State in any of the languages used in the Union or in the State, as the case may be

Article 350(A) Facilities for instruction in mother tongue at primary stage It shall be the endeavour of every State and of every local authority within the State to provide adequate facilities for instruction in the mother tongue at the primary stage of education to children belonging to linguistic minority groups; and the President may issue such directions to any State as he considers necessary or proper for securing the provision of such facilities

Article 350 (B) Special Officer for linguistic minorities

1. There shall be a Special Officer for linguistic minorities to be appointed by the President
2. It shall be the duty of the Special Officer to investigate all matters relating to the safeguards provided for linguistic minorities under this Constitution and report to the President upon those matters at such intervals as the president may direct, and the President may direct, and the President shall cause all such reports to be laid before each House of Parliament, and sent to the Governments of the States concerned

Article 351

Directive for development of the Hindi language It shall be the duty of the Union to promote the spread of the Hindi language, to develop it so that it may serve as a medium of expression for all the elements of the composite culture of India and to secure its enrichment by assimilating without interfering with its genius, the forms, style and expressions used in Hindustani and in the other languages of India specified in the Eighth Schedule, and by drawing, wherever necessary or desirable, for its vocabulary, primarily on Sanskrit and secondarily on other languages.

ਭਾਗ-3

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੁਨਰਗਠਿਤ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ

4. **News published in Internet paper webindia 123**

**Webindia 123 (Chandigarh Tuesday, Jun 22, 2010 IST)
Punjab Official Language Commission to be constituted
(Chandigarh Tuesday, Jun 22, 2010 IST)**

With a view to promoting "mother tongue" Punjabi in the subordinate courts in the State, the Punjab Government would soon reconstitute Punjab Official Language (Legislative) Commission so that all legislations in English language could be translated in Punjabi. Besides, the State Punjabi Language Empowered Committee would also ensure full implementation of Punjab State Advertisement Policy drafted for releasing of advertisements to newspapers in accordance with Punjabi language policy.

Presiding over a meeting of the State Punjabi Language Empowered Committee, its Chairperson and Education and Languages Minister Upinderjit Kaur today said the empowered committee had authorised the Principal Secretary Higher Languages to raise the matter with State Chief Secretary, Advocate General and Registrar Punjab and Haryana High Court to implement mother tongue Punjabi in its true letter and spirit in all the subordinate courts of the state which had already amended and promulgated Punjab Language Act-2008 in this regard.

The Minister further added that the state government had already directed the all the departments, boards/corporations, subordinate courts and educational institutions to designate nodal officers for proper supervision and implementation of Punjabi language as an

official use in the right earnest keeping in view the true spirit of amended Punjab Languages Act-2008.

"It is our constitutional, moral and social obligation to use Punjabi as an official language in our day to day work/functions in order to glorify our rich cultural and heritage," she said.

ਭਾਗ-4

(ਮੁਕੰਮਲ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ)

**Punjab Official Language Acts
And
Relevant portions of Official Language Acts of other States**

1. The Punjab Official Languages Act, 1960
2. The Punjab Official Language Act, 1967
3. The Official Languages Act, 1963
4. The (Tamil Nadu) Official Language Act, 1956
5. The West Bengal Official Language Act, 1961
6. The Maharashtra Official Languages Act, 1964

The Punjab Official Languages Act, 1960
(Punjab Act No.28 of 1960)
(Published in the Punjab Government Gazette (Extra)
Legislative Supplement of 25th November, 1960)

An Act to declare the official languages of the Punjab State.

Be it enacted by the Legislature of the State of Punjab in the Eleventh Year of the Republic of India as follows:-

1. Short title, extent and commencement-(1) This Act may be called the Punjab Official Languages Act, 1960.

- (2) It extends to the Hindi Region and the Punjab Region.
- (3) It shall come into force at once.

2. Definitions- In this Act, unless the context otherwise requires,-

- (a) "Hindi" means Hindi in Devanagari script;
- (b) "Punjabi" means Punjabi in Gurmukhi script;
- (c) "State Government" means the Government of the State of Punjab;
- (d) the expressions "Hindi Region" and "Punjabi Region" shall have the meaning assigned to them in the Punjab Regional Committee order, 1957.

3. Official language for Hindi and Punjabi Regions- (1) As from the second day of October, 1960 Hindi in the Hindi Region and Punjabi in the Punjabi Region shall be the official language for all purposes in the districts or parts thereof situated in these Regions except such purposes as are specifically excluded by the State Government from time to time by notification.

(2) The official language may be used for the purposes of all communications from the districts or parts thereof to the Commissioners, Heads of Departments and the State Government until the second day of October, 1962, and shall be used after that date.

4. Savings- Nothing in section 3 shall apply to,-

- (a) the use of English, till the second day of October, 1962 by any Government servant who is using English as the official language immediately before the 28th September, 1960; or
- (b) the use of Urdu, till the second day of October, 1962, by any Government servant not conversant with the official language immediately before the 28th September, 1960; or
- (c) the use of language in courts subordinate to, or within the jurisdiction of, the High Court of Punjab.

5. Power to make rules- (1) The State Government may by notification make rules for carrying out the purposes of this Act.

(2) Every rule made under this section shall be laid as soon as may be after it is made before each House of the State Legislature while it is in session for a total period of ten successive sessions, and if before the expiry of the session in which it is so laid or the session immediately following, both Houses agree in making any modification in the rule or both Houses agree that the rule should not be made, the rule shall thereafter have effect only in such modified form or be of no modification or annulment shall be without prejudice to the validity of anything previously done under that rule.

6. Repeal- (1) The Punjab Official Languages Ordinance, 1960 (Punjab Ordinance No.4 of 1960), is hereby repealed.

(2) No with standing such repeal, anything done or any action taken under the Punjab Official Languages.

The Official Languages (Use for Official Purposes of the Union) Rules, 1976.

G.S.R 1052 - In exercise of the powers conferred by section 8, read with sub-section(4) of section 3 of the [Official Languages Act, 1963 \(19 of 1963\)](#), the Central Government hereby makes the following rules, namely ;

1. Short title, extent and commencement -(i)These rules may be called the Official Languages (Use for Official Purposes of the Union) Rules, 1976.
(ii)They shall extend to the whole of India, except the State of Tamilnadu.
(iii)They shall come into force on the date of their publication in the Official Gazette.
2. **Definitions - In these rules, unless the context otherwise requires : -**
  - a. "Act" means the [Official Languages Act, 1963 \(19 of 1963\)](#);
  - b. "Central Government Office" includes :-
    - (i) any Ministry, Department or office of the Central Government,
    - (ii) any office of a Commission, Committee or Tribunal appointed by the Central Government; and
    - (iii) any office of a corporation or company owned or controlled by the Central Government ;
  - c. "Employee" means any person employed in a Central Government office;
  - d. "Notified Office" means an office notified under sub-rule (4) of rule 10 ;
  - e. "Proficiency in Hindi " means proficiency in Hindi as described in rule 9 ;
  - f. "Region A" means the States of Bihar, Haryana, Himachal Pradesh, Madhya Pradesh, Chhattisgarh, Jharkhand, Uttarakhand, Rajasthan and Uttar Pradesh and the Union Territories of Delhi and Andaman and Nicobar Islands;
  - g. "Region B" means the States of Gujarat, Maharashtra and Punjab and the Union Territory of Chandigarh, Daman and Diu and Dadra and Nagar Haveli ;
  - h. "Region C" means the States and the Union Territories other than those referred to in clauses (f) and (g);
  - i. "Working knowledge of Hindi" means working knowledge of Hindi as described in rule 10.

Communications to States etc. other than to Central Government offices,-

Communications from a Central Government office to a State or a Union Territory in Region "A" or to any office (not being a Central Government office) or person in such State or Union Territory shall, save in exceptional cases, be in Hindi, and if any communication is issued to any of them in English it shall be accompanied by a Hindi translation thereof.

Communications from a Central Government office :-

- a. to a State or Union Territory in Region "B" or to any office (not being a Central Government office) in such State or Union Territory shall ordinarily be in Hindi and if any communication is issued to any of them in English, it shall be accompanied by a Hindi translation thereof ;

Provided that if any such State or Union Territory desires the communications of any particular class or category or those intended for any of its offices, to be sent for a period specified by the Government of the State or Union Territory concerned, in English, or in Hindi with a translation in the other language, such communication shall be sent in that manner ;

- b. to any person in a State or Union Territory of Region "B" may be either in Hindi or English.

1. Communications from a Central Government office to State or Union Territory in Region "C" or to any office (not being a Central Government office) or person in such State shall be in English.

2. Notwithstanding anything contained in sub-rules (1) and (2), communications from a Central Government office in Region "C" to a State or Union Territory of Region "A" or Region "B" or to any office (not being a Central Government office) or person in such State may be either in Hindi or in English.

Provided that communications in Hindi shall be in such proportion as the Central Government may, having regard to the number of persons having working knowledge of Hindi in such offices, the facilities for sending communications in Hindi and matters incidental thereto determine from time to time.

Communications between Central Government Offices communications.

. Between one Ministry or Department of the Central Government and another may be in Hindi or in English ;

a. Between one Ministry or Department of the Central Government and attached or subordinate offices situated in Region "A", shall be in Hindi and in such proportion as the Central Government may, having regard to the number of persons having a working knowledge of Hindi in such offices, the facilities for sending communications in Hindi and matters incidental thereto, determine from time to time;

b. Between Central Government offices situated in Region "A", other than those specified in clause (a) or clause (b), shall be in Hindi;

c. Between Central Government offices situated in Region "A" and offices in Region "B" or Region "C" may be in Hindi or in English:

Provided that these communications shall be in Hindi in such proportion as the Central Government may, having regard to the number of persons having working knowledge of Hindi in such offices, the facilities for sending communications in Hindi and matters incidental thereto, determine from time to time:

d. Between Central Government offices situated in Region "B" or Region "C" may be in Hindi or English ;

Provided that these communications shall be in Hindi in such proportion as the Central Government may, having regard to the number of persons having working knowledge of Hindi in such offices, the facilities for sending communications in Hindi and matters incidental thereto, determine from time to time ;

Provided that a translation of such communication in the other language shall:-

Where that communication is addressed to an office in Region "A" or Region "B", be provided, if necessary, at the receiving end ;

i) where the communication is addressed to an office in Region "C", be provided alongwith such communication ;

Provided further that no such translation in the other language shall be required to be provided if the communication is addressed to a notified office.

Replies to communications received in Hindi –

Notwithstanding anything contained rules 3 and 4, communications from a Central Government office in reply to communications in Hindi shall be in Hindi.

Use of both Hindi and English –

Both Hindi and English shall be used for all documents referred to in sub-section (3) of section 3 of the Act and it shall be the responsibility of the persons signing such documents to ensure that such documents are made, executed or issued both in Hindi and in English.

Application, representations etc. -

0. An employee may submit an application, appeal or representation in Hindi or in English.

1. Any Application, appeal or representation referred to in sub-rule (1) when made or signed in Hindi, shall be replied to in Hindi.

2. Where an employee desires any order or notice relating to service matters (including disciplinary proceedings) required to be served on him to be in Hindi, or as the case may be, in English, it shall be given to him in that language without undue delay.

Noting in Central Government offices-

0. an employee may record a note or minute on a file in Hindi or in English without being himself required to furnish a translation thereof in the other language.

1. No Central Government employee possessing a working knowledge of Hindi may ask for an English translation of any document in Hindi except in the case of documents of legal or technical nature.

2. If any question arises as to whether a particular document is of a legal or technical nature, it shall be decided by the Head of the Department or office.

3. Notwithstanding anything contained in sub-rule (1), the Central Government may, by order specify the notified offices where Hindi alone shall be used for noting, drafting and for such other official purposes as may be specified in the order by employees who possess proficiency in Hindi.

Proficiency in Hindi –

An employee shall be deemed to possess proficiency in Hindi if:-

. he has passed the Matriculation or any equivalent or higher examination with Hindi as the medium of examination ; or

a. he has taken Hindi as an elective subject in the degree examination or any other examination equivalent to or higher than the degree examination; or

b. he declares himself to possess proficiency in Hindi in the form annexed to these rules.

Working knowledge of Hindi-

0. An employee shall be deemed to have acquired a working knowledge of Hindi -

. If he has passed -

(i) the Matriculation or an equivalent or higher examination with Hindi as one of the subjects ; or

(ii) the Pragya examination conducted under the Hindi Teaching Scheme of the Central Government or when so specified by that Government in respect of any particular category of posts, any lower examination under that Scheme ; or

(iii) any other examination specified in that behalf by the Central Government; or

a. if he declares himself to have acquired such knowledge in the form annexed to these rules.

1. The Staff of a Central Government office shall ordinarily be deemed to have acquired a working knowledge of Hindi if eighty per cent of the Staff working therein have acquired such knowledge.

2. The Central Government or any officer specified in this behalf by the Central Government may determine whether the staff of a Central Government office has acquired a working knowledge of Hindi.

3. The names of the Central Government offices, the staff whereof have acquired a working knowledge of Hindi, shall be notified in the Official Gazette:

Provided that the Central Government may if it is of opinion that the percentage of the staff working in a notified office and having a working knowledge of Hindi has gone below the percentage specified in sub-rule (2) from any date, it may, by notification in the Official Gazette, declare that the said office shall cease to be a notified office from that date.

Manuals, Codes, other procedural literature, articles of Stationery, etc.-

0. All manuals, codes and other procedural literature relating to Central Government offices shall be printed or cyclostyled, as the case may be, and published both in Hindi and English in diglot form.
1. The forms and headings of registers used in any Central Government office shall be in Hindi and in English.
2. All name-plates, sign-boards, letter-heads and inscriptions on envelopes and other items of stationery written, printed or inscribed for use in any Central Government office, shall be in Hindi and in English:

Provided that the Central Government may, if it is considered necessary to do by general or special order exempt any Central Government office from all or any of the provisions of this rule.

Responsibility for compliance-

0. It shall be the responsibility of the administrative head of each Central Government office-
1. (i) to ensure that the provisions of the Act and these rules and directions issued under Rule (2) are properly complied with ; and
- (ii) to devise suitable and effective check-point for this purpose.
2. The Central Government may from time to time issue such directions to its employees and offices as may be necessary for the due compliance of the provisions of the Act and these rules.

[TO BE PUBLISHED IN THE GAZETTE OF INDIA, PART-II, SECTION 3, SUB-

SECTION (i)]

Government of India

Ministry of Home Affairs

Department of Official Language

*** New Delhi, Date: August, 2007

NOTIFICATION

G. S. R. In exercise of the powers conferred by section 8, read with sub-section (4) of section 3 of the Official Languages Act, 1963 (19 of 1963) , the Central Government hereby make the following rules further to amend the Official Languages (Use for Official Purposes of the Union) Rules, 1976, namely:-

1. (i) These rules may be called the Official Languages (Use for Official Purposes of the Union) Amendment Rules, 2007.
- (ii) They shall come into force on the date of their publication in the Official Gazette.

2. In the Official Languages (Use for Official Purposes of the Union) Rules 1976, for clause (f) of rule 2, the following clause shall be substituted, namely:-

“Region A” means the States of Bihar, Chhattisgarh, Haryana, Himachal Pradesh, Jharkhand, Madhya Pradesh, Rajasthan, Uttar Pradesh, Utrakhand and National Capital Territory of Delhi, and the Union Territory of Andaman and Nicobar Islands;’

(File No. I/14034/02/2007-O.L. (Policy-1))

(P.V. Valsala G. Kutty)

JOINT SECRETARY TO THE GOVERNMENT OF INDIA

(Complete text of the Act)

The Punjab Official Language Act, 1967
(Punjab Act No.5 of 1967)

Contents
Arrangement of Sections

1. Short title, extent and commencement
2. Definitions
3. Punjabi to be official language of the State
4. Government's powers to notify the official purposes for which Punjabi shall be used
5. Language to be used in the Bills etc.
6. Continuances of use of English Language in State Legislature
- 6-A. Authorised Punjabi Translation of Central and State Act etc.
7. Right of a person to submit representation in any of the languages used in the State
8. Development of the Hindi Language
9. Repeal of Punjab Act No.28 of 1960

ACT

The Punjab Official Language Act, 1967
(Punjab Act No.5 of 1967)

(Received the assent of the Governor of Punjab on the 29th December, 1967 and first published in the Punjab Government Gazette (Extraordinary), Legislative Supplement, Part I of the 29th December, 1967)

1	2	3	4
Year	No.	Short title	Whether affected by Legislation
1967	5	The Punjab Official Language Act, 1967	(1) Amended by Punjab Act 11 of 1969. (2) Amended by the Adaption of Laws Order, 1970 (3) Amended by Punjab Act No.12

			of 1982,(4) Amended by Punjab Act No.25 of 2008
--	--	--	--

An Act to provide for the adoption of punjabi as the language to be used for all or any of the official purposes of the State of Punjab

Be it enacted by the Legislature of the State of Punjab in the Eighteenth Year of the Republic of India as follows:

1. **Short title, extent and commencement** - (1) This act may be called the Punjab Official Language Act, 1967.
(2) It extends to the whole of the State of Punjab.
(3) It shall come into force at once.
2. **Definitions** - In this Act, unless the context otherwise requires-
(a) "Punjabi" means Punjabi in Gurmukhi script
(b) "State Government" means the Government of the State of Punjab.
3. **Punjabi to be official language of the State** - The official language of the State of Punjab shall be Punjabi.

*3[3.A (1) **Use of Punjabi in Courts and Tribunals** - In all civil courts and criminal courts, subordinate to the High Court of Punjab and Haryana, all revenue courts and rent tribunals or any other court or tribunal constituted by the State Government, work in such courts and tribunals shall be done in Punjabi.

Explanation: For the purpose of this section, the words 'civil court' and 'criminal court' shall have the same meaning as respectively assigned to them in the Code of Civil Procedure, 1908 and the Code of Criminal Procedure, 1973.

(2) The concerned Administrative Departments of the State Government shall make arrangements to provide necessary infrastructure and training to the concerned staff in order to ensure the use of Punjabi in all courts and tribunals, referred to in sub-section (1), within a period of six months from the date of commencement of the Punjab Official Language (Amendment) Act, 2008.

3-B. **Use of Punjabi in the offices of State Government and public sector undertakings etc.** - In all offices of the State Government public sector undertaking boards and local bodies and offices of the schools colleges and universities of the State Government, all official correspondence shall be made in Punjabi".]

4. **Government's Powers to notify the official purposes for which Punjabi shall be used** - The State Government may, from time to time, by notification,

direct that Punjabi shall be used for such official purposes of the State and from such dates as may be specified in the notification.

5. **Language to be used in the Bills etc.** - On and from such date as the State Government may, by notification, appoint in this behalf, the language to be used in -
  - (a) all Bills to be introduced, or amendments thereto to be moved, in (***) the Legislature of the State
  - (b) all Acts passed by the Legislature of the State
  - (c) all Ordinances promulgated by the Governor under article 213 of the Constitution and
  - (d) all Orders, Rules, Regulations and Bye-laws issued by the State Government under the Constitution or under any law made by Parliament or the Legislature of the State

shall be Punjabi:

Provided that the State Government may appoint different dates in respect of any of the purposes referred to in clauses (a) to (d) above.

6. **Continuance of use of English language in State Legislature** - Until the State Government otherwise directs by notification under section 4, English may continue to be used, in addition to the official language of the State or Hindi for the transaction of business in the Legislature of the State.

*1[6-A. Authorised Punjabi translation of Central and State Acts, etc. - A translation in Punjabi published under the authority of the Governor in the Official Gazette of the State, on and after the date specified by notification:

- (a) of any Central Act or of any Ordinance Promulgated by the President, with respect to any of the matters enumerated in List III of the Seventh Schedule to the Constitution

*2{(aa) of any Central Act enacted before the commencement of the Constitution with respect to any of the matters enumerated in List II of the Seventh Schedule to the Constitution.

(aaa) of any Central Act passed under Article 252 of the Constitution.}

- (b) of any State Act or of any Ordinance promulgated by the Governor, or
- (c) of any order, rule, regulation or bye-law issued by the State Government under the constitution or under any law made by Parliament or the Legislature of the State, shall be deemed to be an authoritative text thereof in Punjabi.]

7. **Right of a person to submit representation in any of the languages used in the State** - Nothing in this Act shall be deemed to debar any person to submit a representation for the redress of any grievance to any officer or authority of the State in any of the languages, including Hindi used in the State.

8. **Development of Hindi Language** - Without prejudice to the provisions of this Act, the State Government shall take suitable steps to develop the Hindi Language in the State.

*3["8.A. **Power to inspect** - The Director, Languages, Punjab or any of his officers, authorized by him, may inspect any office of the State Government, public sector undertaking, board or corporation, and office of any school, college or university of the State Government, to ensure the implementation of the provisions of sections 3 and 3-B of this Act. The officer or official having custody of the records of the aforesaid offices, shall make such record available to the said Director or officer for inspection.

8.B. (1) **State Level Empowered Committee** - There shall be constituted a State Level Empowered Committee to review and ensure the implementation of the provisions of this Act at the State level.

(2) The State Level Empowered Committee shall consist of the following persons, namely:

(i)	the Education Minister, Punjab	:	Chairperson
(ii)	the Media Advisor to Chief Minister, Punjab or any person, to be nominated by the Chief Minister	:	Member
(iii)	Advocate General, Punjab or his representative	:	Member
(iv)	the Secretary to Government of Punjab, Department of School Education	:	Member
(v)	the Secretary to Government of Punjab, Department of Higher Education:	:	Member
(vi)	the Legal Remembrancer and Secretary to Government of Punjab	:	Member
(vii)	two representatives of Sahit Sabhas to be nominated by the Government	:	Members
(viii)	three renowned persons, associated with Punjabi Press, to be nominated by the State Government	:	Members
(ix)	four representatives of the public, to be nominated by the State Government and:	:	Members
(x)	the Director, Languages Punjab	:	Convener

(3) The State Level Empowered Committee may give such directions to the District Level Empowered Committee for implementing the provisions of this Act, as it may deem appropriate.

(4) The State Level Empowered Committee shall meet at least once in six months.

8-C. (1) **District Level Empowered Committee** - There shall be constituted a District Level Empowered Committee to review and ensure the implementation of the provisions of this Act at the District level.

(2) The District Level Empowered Committee shall consist of the following, namely:

(i)	A Minister or Member of the Legislative Assembly of the district, to be nominated by the Chief Minister	:	Chairman
(ii)	the Deputy Commissioner	:	Vice-Chairman
(iii)	the District Education Officer	:	Member
(iv)	two representatives of Punjabi Sahityakars in the district, to be nominated by the State Government	:	Members
(v)	three persons, associated with Punjabi Press to be nominated by the State Government	:	Members
(vi)	the District Public Relations Officer	:	Member
(vii)	two representatives of the public, to be nominated by the State Government:	:	Members
(viii)	the District Attorney and	:	Member
(ix)	the District Language Officer	:	Convener

(3) The District Level Empowered Committee shall review the implementation of the provisions of this Act, in all offices of the State Government, public sector undertakings boards and local bodies and offices of the schools, colleges and universities of the State Government at the District level, and shall send a report to the State Level Empowered Committee.

- (4) The District Level Empowered Committee shall comply with the directions given by the State Level Empowered Committee with regard to the implementation of the provisions of this Act and shall report back about the compliance of such directions.
- (5) The District Level Empowered Committee shall meet at least once in two months.

8-D (1) **Punishment** - It any officer or official of the aforesaid offices is found guilty of persistently violating the provisions of this Act or the notification issued thereunder, he shall be liable for disciplinary action under the Punjab Civil Services (Punishment and Appeal) Rules, 1970.

(2) Action against the guilty officer or official, referred to in sub-section (1), shall be taken by the concerned competent authority, on the basis of the recommendation made by the Director, Languages Punjab:

Provided that before taking any disciplinary action, the officer or official concerned, shall be afforded an opportunity of being heard".]

9. **Repeal of Punjab Act No.28 of 1960** - The Punjab Official Languages Act, 1960 hereby repealed.

-
- *1. Inserted by Punjab Act No.11 of 1969
  - *2. Inserted by Punjab Act No.12 of 1982
  - *3. Inserted by Punjab Act No.27 of 2008

The Official Languages Act, 1963
(Act No. 19 of 1963)

An Act to provide for the languages which may be used for the official purposes of the Union, for transaction of business in Parliament, for Central and State Acts and for certain purposes in High Courts.

Be it enacted by Parliament in the fourteenth year of the Republic of India as follows:

1 Short title and commencement. —

(1) This Act may be called the Official Languages Act, 1963.

(2) Section 3 shall come into force on the 26th day of January, 1965 and the remaining provisions of this Act shall come into force on such date¹ as the Central Government may, by notification in the Official Gazette, appoint and different dates may be appointed for different provisions of this Act.

2 Definitions. —In this Act, unless the context otherwise requires,—

(a) “appointed day”, in relation to section 3, means the 26th day of January, 1965 and in relation to any other provision of this Act, means the day on which that provision comes into force;

(b) “Hindi” means Hindi in Devanagari Script.

² [3 Continuance of English language for official purposes of the Union and for use in Parliament. —

(1) Notwithstanding the expiration of the period of fifteen years from the commencement of the Constitution, the English language may, as from the appointed day, continue to be used, in addition to Hindi,—

(a) for all the official purposes of the Union for which it was being used immediately before that day; and

(b) for the transaction of business in Parliament:

Provided that the English language shall be used for purposes of communication between the Union and a State which has not adopted Hindi as its official language: Provided further that where Hindi is used for purposes of communication between one State which has adopted Hindi as its official language and another State which has not adopted Hindi as its official language, such communication in Hindi shall be accompanied by a translation of the same in the English language: Provided also that nothing in this sub-section shall be construed as preventing a State which has not adopted Hindi as its official language from using Hindi for purposes of communication with the Union or with a State which has adopted Hindi as its official language, or by agreement with any other State, and in such a case, it shall not be obligatory to use the English language for purposes of communication with that State.

(2) Notwithstanding anything contained in sub-section (1) where Hindi or the English language is used for purposes of communication—

(i) between one Ministry or Department or office of the Central Government and another;

(ii) between one Ministry or Department or office of the Central Government and any corporation or company owned or controlled by the Central Government or any office thereof;

(iii) between any corporation or company owned or controlled by the Central Government or any office thereof and another; a translation of such communication in the English language or, as the case may be, in Hindi shall also be provided till such date as the staff of the concerned Ministry, Department, office or corporation or company aforesaid have acquired a working knowledge of Hindi.

(3) Notwithstanding anything contained in sub-section (1) both Hindi and the English languages shall be used for—

(i) resolutions, general orders, rules, notifications, administrative or other reports or press communiques issued or made by the Central Government or by a Ministry, Department or office thereof or by a corporation or company owned or controlled by the Central Government or by any office of such corporation or company;

(ii) administrative and other reports and official papers laid before a House or the Houses of Parliament;

(iii) contracts and agreements executed, and licences, permits, notices and forms of tender issued by or on behalf of the Central Government or any Ministry, Department or office thereof or by a corporation or company owned or controlled by the Central Government or by any office of such corporation or company.

(4) Without prejudice to the provisions of sub-section (1) or sub-section (2) or sub-section (3) the Central Government may, by rules made under section 8, provide for the language or languages to be used for the official purpose of the Union including the working of any Ministry, Department, section or office, and in making such rules, due consideration shall be given to the quick and efficient disposal of the official business and the interests of the general public and in particular, the rules so made shall ensure that persons serving in connection with the affairs of the Union and having proficiency either in Hindi or in the English language may function effectively and that they are not placed at a disadvantage on the ground that they do not have proficiency in both the languages.

(5) The provisions of clause (a) of sub-section (1), and the provisions of sub-section (2), sub-section (3) and sub-section (4) shall remain in force until resolutions for the discontinuance of the use of the English language for the purposes mentioned therein have been passed by the Legislatures of all the States which have not adopted Hindi as their official language and until after considering the resolutions aforesaid, a resolution for such discontinuance has been passed by each House of Parliament.]

4 Committee on Official Language. —

(1) After the expiration of ten years from the date on which section 3 comes into force, there shall be constituted a Committee on official language, on a resolution to that effect being moved in either House of Parliament with the previous sanction of the President and passed by both Houses.

(2) The Committee shall consist of thirty members, of whom twenty shall be members of the House of the People and ten shall be members of the Council of States, to be elected respectively by the members of the House of the People and the members of the Council of States in accordance with the system of proportional representation by means of the single transferable vote.

(3) It shall be the duty of the Committee to review the progress made in the use of Hindi for the official purposes of the Union and submit a report to the President making recommendations thereon and the President shall cause the report to be laid before each House of Parliament, and sent to all the State Governments.

(4) The President may, after consideration of the report referred to in sub-section (3), and the views, if any, expressed by the State Governments thereon, issue directions in accordance with the whole or any part of that report: [Provided that the directions so issued shall not be inconsistent with the provisions of section 3.] 1. Added by Act 1 of 1968, sec. 3 (w.e.f. 8-1-1968).

5 Authorised Hindi translation of Central Acts, etc. —

(1) A translation in Hindi published under the authority of the President in the Official Gazette on and after the appointed day—

(a) of any Central Act or of any Ordinance promulgated by the President, or

(b) of any order, rule, regulation or bye-law issued under the Constitution or under any Central Act,

shall be deemed to be the authoritative text thereof in Hindi. (2) As from the appointed day, the authoritative text in the English language of all Bills to be introduced or amendments thereto to be moved in either House of Parliament shall be accompanied by a translation of the same in Hindi authorised in such manner as may be prescribed by rules made under this Act.

6 Authorised Hindi translation of State Acts in certain cases. —Where the Legislature of a State has prescribed any language other than Hindi for use in Acts passed by the Legislature of the State or in Ordinances promulgated by the Governor of the State, a translation of the same in Hindi, in addition to a translation thereof in the English language as required by clause (3) of article 348 of the Constitution, may be published on or after the appointed day under the authority of the Governor of the State in the Official Gazette of that State and in such a case, the translation in Hindi of any such Act or Ordinance shall be deemed to be the authoritative text thereof in the Hindi language.

7 Optional use of Hindi or other official language in judgments etc., of High Courts. —As from the appointed day or any day thereafter the Governor of a State may, with the previous consent of the President, authorise the use of Hindi or the official language of the State, in addition to the English language, for the purposes of any judgment, decree or order passed or made by the High Court for that State and where any judgment, decree or order is passed or made in any such language (other than the English language), it shall be accompanied by a translation of the same in the English language issued under the authority of the High Court. Merely because under the order of the Governor issued with the previous consent of the President optional use of Hindi is authorised in addition to English language for the purpose of judgment, decree or order passed or made by the High Court and it is provided that in such a case the judgment, decree or order shall be accompanied by a translation of the same in English language, it cannot be said that section 7 of the 1963 Act is inconsistent with the Presidential order in so far as optional use of Hindi in the judgments, decrees and orders in the High Court are concerned; *Narendra Kumar v. Rajasthan High Court*, AIR 1991 Raj 33.

8 Power to make rules. —

(1) The Central Government may, by notification in the Official Gazette, make rules for carrying out the purposes of this Act.

(2) Every rule made under this section shall be laid, as soon as may be after it is made, before each House of Parliament while it is in session for a total period of thirty days which may be comprised in one session or two or more successive sessions, and if, before the expiry of the session immediately following the session or the successive sessions aforesaid, both Houses agree in making any modification in the rule or both Houses agree that the rule should not be made, the rule shall thereafter have effect only in such modified form or be of no effect, as the case may be, so however, that any such modification or annulment shall be without prejudice to the validity of anything previously done under that rule.

9 Certain provisions not to apply to Jammu and Kashmir.— The provisions of section 6 and section 7 shall not apply to the State of Jammu and Kashmir.

1. Sub-section (1) of section 5 came into force on 10-1-1965, vide S.O. 94, dated 4th January, 1965, published in the Gazette of India, Pt. II, Sec. 3(ii), dated 9th January, 1965.

2. Subs. by Act 1 of 1968, sec. 2, for section 3 (w.e.f. 8-1-1968).

3. Subs. by Act 4 of 1986, sec. 2 and Sch., for certain words (w.e.f. 15-5-1986).

Relevant portion of The (Tamil Nadu) Official Language Act, 1956

An Act to provide for the adoption of Tamil as the language to be used for the official purposes of the (State of Tamil Nadu).

2. The official language of the (State of Tamil Nadu) shall be Tamil.

Relevant portion of ‘The West Bengal Official Language Act, 1961’

An Act to provide for the adoption of the Bengali language as the language to be used for the official purposes of the State of West Bengal including purposes of legislation.

2. With effect from such date, not later than four years from the date of commencement of this Act, as the State Government may, by notification in the Official Gazette, appoint in this behalf,-

- (a) in the three hill subdivisions of the district of Darjeeling, namely, Darjeeling, Kalimpong and Kurseong, the Bengali language and the Nepali language, and
- (b) elsewhere, the Bengali language,

shall be the language or languages to be used for the official purposes of the State of West Bengal referred to in article 345 of the Constitution of India, and different dates may be appointed for different official purposes or for different areas in West Bengal.

Relevant portion of 'The Maharashtra Official Languages Act, 1964'
(11th January 1965)

An Act to provide for the adoption of languages which may be used for the official purposes of the State including purposes of the Legislature of the State.

WHEREAS, it is expedient to provide for the adoption of languages which may be used for the official purposes of the State including purposes of the Legislature of the State; It is hereby enacted in the Fifteenth Year of the Republic of India as follows :-

4. Subject to the provisions of this Act, Marathi shall, as from the appointed day, be the language to be used for all official purposes referred to in article 345 of the Constitution, as respects the State of Maharashtra except such purposes as the State Government may, by rules issued from time to time in the Official Gazette, specify, and Hindi may be used as the official language for such excepted purposes.

ਭਾਗ-5

ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਧਿਸੂਚਨਾਵਾਂ

Document No. 1.

(Notification Dated 30th December, 1967)

Department of Languages Punjab
Notification

The 30th December, 1967

No.4629-JLg-67/38442 - In exercise of the powers conferred by Section 4 of the Punjab Official Language Act, 1967 the Governor of Punjab is pleased to direct that with effect from the 1st of January, 1968 **Punjabi shall be used in administration at and below the District level** in Punjab.

Pritmohinder Singh

Secretary to Government, Punjab
Education and Languages Department

Document No. 2.

(Notification Dated 9th February, 1968)

Department of Languages, Punjab
Notification
Chandigarh, dated the 9th February, 1968.

No.861-ILG-68/4661 - In exercise of the powers conferred by section 4 of the Punjab Official Language Act, 1967, the Governor of Punjab is pleased to direct that with effect from the 13th of April, 1968, **Punjab (in Gurmukhi Script) shall be used in administration at the State level** in Punjab.

Pritmohinder Singh

Secretary to Government, Punjab,
Education & Languages Departments

Document No. 3.**Government of Punjab Department of Education**
Notification

Dated Chandigarh, the 18 Oct. 1980

No.4224-4/1/78-IEd. (5) /3490 - In exercise of the powers conferred by section 6-A of Punjab Official Language Act, 1967, (Punjab Act No.5 of 1967), The Governor of Punjab is pleased to specify the First November, 1980, as the date for the purpose of the aforesaid section.

Mohan Singh

Commissioner & Secretary to Govt, Pb.
Department of Education

ਭਾਗ-6

ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੁਕਮ

(Copy of letter no.3286 General 1/X.Z.2 Dt. 5th February, 1991)

From

The Registrar,
Punjab and Haryana High Court,
Chandigarh.

To

1. All the District and Sessions Judges in the State of Punjab.
2. All the District and Sessions Judges in the State of Haryana.

Dated: Chandigarh the 5th February, 1991.

Subject: Court Language in Subordinate Courts

Sir,

I am directed to refer to this Court's Circular letter No.364-G.X.Z.2, dated 08.01.1969, regarding introduction of Punjabi/Hindi for official use in subordinate Courts.

By virtue of Notification No.69 (243) 4 J-62/42279, and 69 (243) - 4 J-62/42280, dated 28.09.1962, issued under section 137 of the code of Civil Procedure, 1908 and Section 558 of the Code of Criminal Procedure, 1973 (Now Section 272 of the Cr.P.C.), respectively, the language of the Courts subordinate to the High Court was declared Punjabi in Gurmukhi script in Punjabi Region and Hindi in Devnagri script in Hindi Region w.e.f. 02.01.1962, **but at the same time it was also provided in those notifications that English shall continue to be used for those court purposes for which it was being used immediately before the aforesaid date.**

2. With the reorganization of Punjab w.e.f. 01.11.1966 the same position continued in the States of Punjab and Haryana, respectively, Punjab Official Languages Act, 1967 Provided that Language in

the State of Punjab shall be Punjabi, The Haryana Official Languages Act, 1969 contains similar provisions in respect of the State of Haryana.

Attention is also invited to the Provisions of Section 272, 274, 277 and 354 of the Cr.P.C. and Section 137 and Rule 9 of the Code of Civil Procedure, 1908 in this regard.

This is for your guidance please.

Yours faithfully,

Registrar

ਭਾਗ-7

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚਕਾਰ ਜਿਲ੍ਹਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਇਆ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:1

ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਮਿਤੀ 13.10.2010 ਸ਼ਾਮ 4.15 ਵਜੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਰਿਪੋਰਟ।

ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੱਲੋਂ ਭਾਗ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:-

1. ਸ੍ਰੀ ਵਰਿੰਦਰ ਅਗਰਵਾਲ,
ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ,
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।
2. ਸ੍ਰੀ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ,
ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ,
ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ।
3. ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ,
ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ,
ਪਟਿਆਲਾ।
4. ਐਡਵੋਕੇਟ ਜਨਰਲ, ਪੰਜਾਬ,
(ਕੋਈ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ)
ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੇਠ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

1. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਸ਼ੀਰ, ਵਿਧਾਨਕਾਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 5 ਨਵੰਬਰ, 2008 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜਾਬ ਆਫੀਸ਼ੀਅਲ ਲੈਂਗੂਏਜ ਐਕਟ, 2008 ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੀ ਸੈਕਸ਼ਨ 8-ਏ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੇਠਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਕਿਤ ਹੈ:-

“The Director, Language, Punjab or any of his officers authorized by him. may inspect any office of the State Government public sector undertaking. Board or Corporation and office of any school, college or university of the State Government to ensure, the implementation of the provisions of Section 3 and 3-B of this Act. The officer or official having custody of the record of the aforesaid office, shall make such record available, to the said Director or officer for inspection.”

ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇੰਸਪੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਿਰੀਖਣ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨਿਰੀਖਣ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਐਕਟ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਸ ਲਈ ਮਾਨਯੋਗ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸੇਧ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੱਖੋਂ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰੀਖਣ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਬੇਹਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੂਚਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੋਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਲਵੇ।

3. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਨਿਯਮਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰ ਮਿਤੀ 11.09.2009 ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਧੂ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਕਤ ਪੱਤਰ ਦੀ ਕਾਪੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਟਾਫ਼ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

..... that the aforesaid matter has been considered by this court in depth and Hon'ble Chief Justice and Judges have been pleased to order that the Punjab Official Language (Amendment) Act, 2008 cannot be given effect in the Subordinate Courts in the State of Punjab, unless at least One Judgment Writer, One Stenographer, and One Translator in Gurmukhi language are provided to each Judicial Officer, in addition to the Ministerial Staff, who should be well conversant in Gurmukhi language.

ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਉੱਪਰ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮੀਟਿੰਗ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਸਮਾਪਤ ਹੋਈ।

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:2

ਦਫ਼ਤਰ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ
(ਪ੍ਰਚਾਲਣ ਸ਼ਾਖਾ)

ਸੇਵਾ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ,
(ਸਿੱਖਿਆ ਸੈਲ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾਲਣ(118)-2010/1185
ਮਿਤੀ, ਪਟਿਆਲਾ 01.12.2010

ਵਿਸ਼ਾ: ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਮਿਤੀ 13.10.10 ਨੂੰ 4.15 ਵਜੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ
ਸਕੱਤਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਰਿਪੋਰਟ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਗ੍ਰਹਿ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਮਿਤੀ
13.10.10 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਹੋਈ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਰਿਪੋਰਟ ਇਸ ਪੱਤਰ
ਸਹਿਤ ਗਿਆਤ/ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹਿਤ ਭੇਜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ,

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:3

No.5497 E.II/VII.B.4(Pb.)

From

The Registrar General,
Punjab & Haryana High Court,
Chandigarh.

To

The Secretary to Govt. of Punjab,
Department of Home Affairs & Justice,
Judicial-1 Branch,
Chandigarh.

Dated, Chandigarh, the 08.02.2012

Sub: Implementation of Punjabi Language in Subordinate Courts.

Sir,

I am directed to refer to your letter No.13/19/04-5 Judl.(1)/4040 dated 21.12.2010 on the subject noted above and to request you to create following posts:-

For Punjab Superior Judicial Service

Judgement Writer Gr.I	10300-34800+GP 4800	127
Stenographer Gr.II	10300-34800+GP 4400	127
Translator	10300-34800+GP 4400	127

		381

For Punjab Civil Service (Judicial Branch)

Judgement Writer Gr.I	10300-34800+GP 4800	366
Translator	10300-34800+GP 4400	366
Stenographer Gr.III	5910-20200+GP 2800	366

		1098

		1479

It is also inform you that total financial implications for the abovesaid posts comes to Rs.24,16,76,000/- P.M. approximately.

Yours faithfully,
Sd/-

Assistant Registrar E.II
for Registrar General

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:4

ਦਫ਼ਤਰ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ
(ਪ੍ਰਚਾਲਣ ਸ਼ਾਖਾ)

ਸੇਵਾ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ,
(ਅਦਾਲਤੀ-1 ਸ਼ਾਖਾ)

ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾ.(118)-2013/03
ਮਿਤੀ, ਪਟਿਆਲਾ 03.01.2013

ਵਿਸ਼ਾ: ਪੰਜਾਬ ਆਫ਼ੀਸ਼ੀਅਲ (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਬਿੱਲ, 2008 ਅਨੁਸਾਰ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮੀਮੇ ਨੰਬਰ14/119/08-2ਅਦ(1)3458, ਮਿਤੀ 06.12.2012 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰਬਰ 3107-1ਭਾਸ਼ਾ-68/21805, ਮਿਤੀ 3.6.1968 ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੋਕਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਭਰਤੀ ਲਈ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ 'ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਨੋਕਰੀਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਲਈ ਹਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਟੈਂਡਰਡ ਦੀ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇਗੀ।' ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਅਮਲਾ ਤੈਨਾਤ ਹੈ ਉਹ ਉਕਤ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਤੈਨਾਤ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਕਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਟਾਈਪ ਅਤੇ ਸਟੈਨੋਟਾਈਪਿਸਟਾਂ/ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਰਟਰੈਂਡ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਪਾਸ ਪੰਜਾਬੀ ਸਟੈਨੋਗ੍ਰਾਫੀ ਇਨਸਟਰਕਟਰ ਉਪਲੱਬਧ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਇਹ ਦਿੱਕਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਪੇਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਭਾਗ ਪਾਸ ਫਿਲਹਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਾਪੜ੍ਹੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ/ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਟਾਈਪ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਰਟਰੈਂਡ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ। ਉੱਝ ਜੇਕਰ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀ/ਇਨਸਟਰਕਟਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਘੰਟੇ ਲਈ ਭੇਜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਆਫ਼ੀਸ਼ੀਅਲ (ਅਮੈਡਮੈਂਟ) ਬਿੱਲ, 2008 ਦੀ ਧਾਰਾ 3-ਏ(1) ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਤੈਨਾਤ ਮੌਜੂਦਾ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਟਾਈਪ/ਸਾਰਟਰੈਂਡ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਆਤ ਹਿਤ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮਾਣਯੋਗ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅੜਚਣ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਸਬੰਧੀ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਜਾਣੀ ਵੀ ਉਚਿਤ ਹੈ ਜੀ।

ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:5

ਦਫ਼ਤਰ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ
(ਪ੍ਰਚਾਲਣ ਸ਼ਾਖਾ)

ਵੱਲ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਗ੍ਰਹਿ ਮਾਮਲੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ,
(ਅਦਾਲਤੀ-1 ਸ਼ਾਖਾ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾ.(118)-2018/72
ਮਿਤੀ, ਪਟਿਆਲਾ/02.02.2018

ਵਿਸ਼ਾ: ਪੰਜਾਬ ਆਰਡੀਨੈਂਸਿਅਲ (ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ) ਬਿੱਲ, 2008 ਅਨੁਸਾਰ ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਬਾਰੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾ.-2013/03, ਮਿਤੀ 3.1.2013 (ਕਾਪੀ ਨੱਥੀ ਹੈ ਜੀ) ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਆਪ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਬਾਰੇ ਅਜੇ ਤੀਕ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਮਿਤੀ 08.02.2018 ਨੂੰ ਮਾਣਯੋਗ ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਟੱਡੀ ਸਰਕਲ ਵੱਲੋਂ ਉਠਾਏ ਗਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾ ਅਧੀਨ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਾ ਅਧੀਨ ਕੇਸ ਸਬੰਧੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਮੀਟਿੰਗ ਸਮੇਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜੀ।

ਪਿੱਠਅੰਕਣ ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾ.(118)-2018/73

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ
ਮਿਤੀ, ਪਟਿਆਲਾ/02.02.2018

ਉਤਾਰਾ:- ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ, ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਹਿਤ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:6

ਵਿਸ਼ਾ: ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 5(ੳ ਤੋਂ ਸ) ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ।

ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, 1967 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ:

(ੳ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਬਿਲਾਂ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੇਧਾਂ;

(ਅ) ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਸਭ ਐਕਟਾਂ;

(ੲ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 213 ਅਧੀਨ ਰਾਜਪਾਲ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਭ ਆਰਡੀਨੈਂਸਾਂ ਅਤੇ

(ਸ) ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਭ ਹੁਕਮਾਂ, ਨਿਯਮਾਂ, ਵਿਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਉਕਤ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (ੳ ਤੋਂ ਸ) ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰੀਕਾਂ ਨਿਯਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ (ਕਾਪੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਝੰਡੀ 'ੳ')। ਇੱਥੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਸਟੇਟ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਪਬਲਿਕ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਨਿਮਨ-ਹਸਤਾਖਰਿਤ ਨੂੰ ਉਕਤ ਸਬੰਧੀ ਤਰੀਕਾਂ ਨਿਯਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਝੰਡੀ 'ਅ')।

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਵੱਲੋਂ ਪੁਰਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਬਿਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੇਧਾਂ, ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਐਕਟ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 213 ਅਧੀਨ ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ, ਨਿਯਮ, ਵਿਨਿਯਮ ਅਤੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦੀ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇੱਥੇ ਮਾਣਯੋਗ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੀਆਂ।

ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਾਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਧੀਨ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (ੳ ਤੋਂ ਸ) ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦਿਵਸ (01 ਨਵੰਬਰ, 2012 ਤੋਂ) ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮਿਤੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੀ। ਮਾਣਯੋਗ ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਦਾ ਖਰੜਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਝੰਡੀ 'ੲ' ਤੇ ਨੱਥੀ ਹੈ ਜੀ।

ਉਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਿਸਲ ਮਾਣਯੋਗ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਮਾਣਯੋਗ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਿਤ ਭੇਜਣ ਲਈ ਮਿਸਲ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਜੀ।

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

05.09.2012

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ, ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਜੀ

ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੰ:7

ਦਫ਼ਤਰ: ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਪਟਿਆਲਾ
(ਪ੍ਰਚਾਲਣ ਸਾਖਾ)

ਸੇਵਾ ਵਿਚ

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ,
ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ,
ਸਿੱਖਿਆ ਸੈਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ।

ਨੰ:ਪੰ.ਪ੍ਰਚਾ.(118)-2012/1458
ਮਿਤੀ, ਪਟਿਆਲਾ/08.11.2012

ਵਿਸ਼ਾ: ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ, 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (ਓ ਤੋਂ ਸ) ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ।

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ,

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇ ਸਬੰਧੀ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਨੋਟ ਨੰ:48, ਮਿਤੀ 6.9.2012 ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। (ਤੁਰੰਤ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਕਾਪੀ ਨੱਥੀ ਹੈ ਜੀ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਐਕਟ 1967 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਅਧੀਨ ਜੇ ਉਪ-ਧਾਰਾਵਾਂ (ਓ ਤੋਂ ਸ) ਦਰਜ ਹਨ, ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਸੂਚਨਾ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੀਘਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੀ।

ਵਧੀਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ
ਵਾਸਤੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ

(ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਟਿੱਪਣੀ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੱਲੋਂ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ- ਲੇਖਕ)

ਨੱਥੀ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਕਾਪੀ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਗਲੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਮਿਤੀ: 19.11.2012

ਸੁਪ.ਸਿੱ ਸੈਲ

ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ

ਭਾਗ-9

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ

1. ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ(ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ 92 ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਜੋ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ। (ਹਰ ਐਕਟ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਗਜਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਲੇਖਕ ਵੱਲੋਂ ਬਰੈਕਟ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

Link : <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html>

Central Acts in Punjabi published under the Authority of President of India

1	The Children Act, 1960	-	(22/1991)
2	The Industrial Finance Corporation Act, 1948	-	(28/1989)
3	The Protection of Civil Rights Act, 1955	-	(13/1994)
4	The Spices Cess Act, 1986-3	-	(03/1989)
5	The Water (Prevention and Control of Pollution) Act, 1974	-	(37/1989)
6	The Agricultural and Processed Food Products Export Development Authority Act, 1985	-	(17/1993)
7	The Ancient Monuments and Archaeological Sites and Remains Act, 1958	-	(15/1993)
8	The Asian Development Bank Act, 1966	-	(06/1993)
9	The Beedi Workers Welfare Cess Act, 1976	-	(03/1993)
10	The Bonded Labour System (Abolition) Act, 1976	-	(12/1999)
11	The Civil Defence Act, 1968	-	(10/1999)
12	The Consumer Protection Act, 1986	-	(16/1993)
13	The Diplomatic Relations (Vienna Convention) Act, 1972	-	(11/1989)
14	The Drugs (Control) Act, 1950	-	(06/1993)
15	The Drugs and Magic Remedies (Objectionable Advertisements) Act, 1954	-	(09/1990)
16	The Essential Services Maintenance Act, 1981	-	(08/1993)
17	The Family Courts Act, 1984	-	(11/1993)
18	The Handlooms (Reservation of Articles for Production) Act, 1985	-	(9/1993)
19	The Indecent Representation of Women (Prohibition) Act, 1986	-	(5/1993)
20	The Inland Vessels Act, 1917	-	(41/1993)
21	The Inland Waterways Authority of India Act, 1985	-	(16/1999)

22	The Inter-State Water Disputes Act, 1956	-	(07/1993)
23	The Legal Representatives Suits Act, 1855	-	(02/1993)
24	The Legal Services Authorities Act, 1987	-	(14/1993)
25	The Local Authorities Loans Act, 1914	-	
	(06/1993)		
26	The Local Authorities Pensions and Gratuity Act, 1919	-	(03/1993)
27	The Marriage's Validation Act, 1892	-	(03/1993)
28	The Medicinal and Toilet Preparations (Excise Duties) Act, 1955	-	(14/1993)
29	The Metal Token Act, 1889	-	(04/1993)
30	The Multi-State Co-operative Societies Act, 1984	-	(56/1998)
31	The National Airport Authority Act, 1985	-	(21/1993)
32	The Oil Fields (Regulation and Development) Act, 1948	-	
	(06/1993)		
33	The Partition Act, 1893	-	(04/1993)
34	The Police Act, 1888	-	(03/1993)
35	The Police Forces (Restriction of Rights) Act, 1966	-	
	(05/1999)		
36	The Presidential and Vice-Presidential Elections Act, 1952	-	(12/1993)
37	The Press Council Act, 1978	-	(12/1993)
38	The Prevention of Insults to National Honour Act, 1971	-	
	(03/1999)		
39	The Prevention of Seditious Meetings Act, 1911	-	
	(04/1999)		
40	The Registration Act, 1908	-	(38/1993)
41	The Religious Societies Act, 1880	-	(04/1993)
42	The Scheduled Castes and the Scheduled Tribes (Prevention of Atrocities) Act, 1989	-	(11/1993)
43	The Usurious Loans Act, 1918	-	(05/1993)
44	The Women's and Children Institutions (Licensing) Act, 1956	-	(05/1991)
45	The Parliament (Prevention of Disqualification Act) 1959	-	(10/1999)
46	The Bureau of Indian Standards Act, 1986	-	(18/1999)
47	The Architects Act, 1972	-	(17/1989)
48	The Census Act, 1948	-	(07/1988)
49	The Central Excise (Conversion to Metric Units) Act, 1960	-	(03/1989)
50	The Charitable Endowments Act, 1890	-	

	(07/1990)		
51	The Coinage Act, 1906	-	
	(08/1990)		
52	The Commercial Documents Evidence Act, 1939	-	
	(06/1999)		
53	The Commission of Enquiry Act, 1952	-	(10/1989)
54	The Converts Marriage Dissolution Act, 1866	-	(11/1990)
55	The Co-Operative Societies Act, 1912	-	(15/1999)
56	The Cutchi Memons Act, 1938	-	
	(03/1999)		
57	The Dramatic Performances Act, 1876	-	(05/1989)
58	The Economic Offences (Inapplicability of Limitation) Act, 1974	-	
	(04/1999)		
59	The Explosive Substances Act, 1908	-	
	(04/1999)		
60	The Foreign Marriage Act, 1969	-	(14/1999)
61	The Foreigners Act, 1946	-	
	(09/1989)		
62	The Government Savings Certificates Act, 1959	-	(07/1988)
63	The Identification of Prisoners Act, 1920	-	(05/1988)
64	The Indian Christian Marriage Act, 1872	-	(24/1999)
65	The Indian Easements Act, 1882	-	(25/1984)
66	The Indian Power Alcohol Act, 1948	-	(05/1989)
67	The Industrial Disputes (Banking and Insurance Companies) Act, 1949	-	
	(04/1999)		
68	The Insecticides Act, 1968	-	(33/1989)
69	The Judges (Protection) Act, 1985	-	
70	The Land Acquisition (Mines) Act, 1885	-	(07/1989)
71	The Life Insurance (Emergency Provisions) Act, 1956	-	(10/1988)
72	The Married Women's Property Act, 1874	-	
	(06/1990)		
73	The Mussalman Wakf Act, 1923	-	
	(07/1990)		
74	The National Cadet Corps Act, 1948	-	

(06/1989)			
75 The Notaries Act, 1952	-		
(06/1993)			
76 The Official Trustees Act, 1913	-	(13/1989)	
77 The Payment of Taxes (Transfer of Property) Act, 1949	-	(05/1988)	
78 The Police Act, 1861	-	(14/1999)	
79 The Power of Attorney Act, 1882	-	(04/1989)	
80 The President (Discharge of Functions) Act, 1969	-	(04/1989)	
81 The Prize Chits and Money Circulation Schemes (Banning) Act, 1978	-	(10/1989)	
82 The Public Accountants Default Act, 1850	-	(03/1993)	
83 The Reciprocity Act, 1943	-	(05/1988)	
84 The Registration of Births and Deaths Act, 1969	-	(13/1988)	
85 The Religious Endowments Act, 1863	-	(09/1989)	
86 The Sales-Tax Laws Validation Act, 1956	-	(03/1989)	
87 The State Agricultural Credit Corporation Act, 1968	-	(20/1988)	
88 The Trade Unions Act, 1926	-	(14/1990)	
89 Code of Civil Procedure, 1908 (5 of 1908) - Part1 Part2 Part3 Part4	-	(398/1989)	
90 The Chartered Accountants Act,1949 (38 of 1949)			
91 The Indian Trusts Act, 1882 (2 of 1882)	-	(31/1984)	
92 The Urban Land (Ceiling and Regulation) Act, 1976 (33 of 1976)	-	(14/1990)	

2. ਇਨ੍ਹਾਂ 92 ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਸਾਲ ਵਾਰ ਵੇਰਵਾ

ਲੜੀ ਨੰ:	ਸਾਲ	ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਏ ਐਕਟ	ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੁੱਲ ਪੰਨੇ	ਇਕੱਲੇ ਐਕਟ ਦੇ ਪੰਨੇ
1.	1984	2		56
2.	1993	31		403
3.	1994	1		13
4.	1999	17		648
5.	1989	20		575
6.	1991	2		27
7.	1990	8		76
8.	1998	1		56
9.	1988	8		72
		90		1926

ਨੋਟ: ਦੋ ਐਕਟ 'ਜੱਜਜ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1985' ਅਤੇ 'ਚਾਰਟਰਡ ਅਕਾਊਂਟੈਂਟਸ ਐਕਟ, 1949' ਬਾਰੇ ਸੂਚਨਾ ਇੰਟਰਨੈਟ ਤੇ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਉਕਤ ਟੇਬਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

3. **ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ (ਵਿਧਾਨਿਕ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ**

(ੳ) **ਪਿਛਲੇ 10 ਸਾਲ (01.01.2008 ਤੋਂ 31.12.2017) ਵਿਚਕਾਰ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤੇ ਐਕਟਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ**

1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੇਂਡੂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਗਾਰੰਟੀ ਐਕਟ 2005
2. ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਤੋਂ ਇਸਤਰੀ ਹਿਫ਼ਾਜ਼ਤ ਐਕਟ 2005
3. ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਐਕਟ 2008
4. ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ) ਐਕਟ 2007
5. ਭਾਰਤੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਅਥਾਰਟੀ ਐਕਟ 2010
6. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਾਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ 2013
7. ਗ੍ਰਾਮ ਨਿਆਲਯ ਐਕਟ 2008
8. ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ 2009

(ਅ) **ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ**

- ੳ. ਗ੍ਰਾਮ ਨਿਆਲਯ ਐਕਟ 2008 ਜੋ 11 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਤੱਥ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ (04.06.2015 ਤੋਂ 14.06.2016 ਤੱਕ) ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ।
- ਅ. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖਾਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ 2013 ਜੋ 18 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 24 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਤੱਥ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ (01.06.2013 ਤੋਂ 04.06.2015) ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ।
- ੲ. ਵੇਅਰਹਾਊਸਿੰਗ (ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਨਿਯਮਨ) ਐਕਟ 2007 ਜੋ 17 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ 14 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲਾਇਆ। ਇਹ ਤੱਥ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ (09.12.2009 ਤੋਂ 15.02.2011 ਤੱਕ) ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ।

4. **ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਇੱਕ ਨਮੂਨਾ:**

ਕੱਛੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ 1938

(9) The original English version of the Act.

The Cutchi Memons Act, 1938

An Act to provide that all Cutchi Memons shall be governed in matters of succession and inheritance by the Muhammadan Law.

WHEREAS it is expedient that all Cutchi Memons be governed in matters of succession and inheritance by the Muhammadan Law; It is hereby enacted as follows :-

1. **Short title and Commencement:** (1) This Act may be called the Cutchi Memons Act, 1938.

(2) It shall come into force on the 1st day of November, 1938,
2. **Cutchi Memons to be governed in certain matters by Muhammadan Law:** Subject to the provisions of section 3, all Cutchi Memons shall, in matters of succession and inheritance, be governed by the Muhammadan Law.
3. **Savings:** Nothing in this Act shall affect any right or liability acquired or incurred before its commencement or any legal proceeding or remedy in respect of any such right or liability; and any such legal proceeding or remedy may be continued or enforced as if this Act had not been passed.
4. *[Repeal.] Rep. by the Repealing and Amending Act, 1942 (25 of 1942), s.2 and Sch.I.*

STATEMENT OF OBJECTS AND REASONS

Sufficient time has passed since passing of the Cutchi Memons Act of 1920 and large numbers of people of the Cutchi community have taken advantage of the same. However, there is a minority which still persist in being governed by the customary laws and that tends to complicate matters. In order to bring about uniformity it is highly desirable that the entire Cutchi Memon community be governed by the Muhammadan Law. The Cutchi Muhammadan are good Muhammadans and there is a general desire in the community to be governed by the Muhammadan Law. This Bill if enacted will go a great way in bringing about the desired uniformity all over British India so far as the Cutchi Memons are concerned in matters of succession and inheritance and this will also facilitate administration of civil justice by the law courts in British India, as they will have to adjudicate through an established code, while under the present circumstances a wide field of custom and usage has to be traversed for a proper determination of the case. Therefore it is desirable that the Bill be enacted.

ABDOOL RAZAK HAJEE ABDOOL SATTAR

(ਅ) ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ 1938

ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ, 1938

(1938 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰ:10)

(12 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1998 ਤੱਕ ਸੋਧੇ ਅਨੁਸਾਰ)

(8 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1938)

ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਐਕਟ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਾਸਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੇ।

ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਕਾਲਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਾਸਤ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ-ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਐਕਟ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:-

1. ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਤੇ ਅਰੰਭ:

(1) ਇਸ ਐਕਟ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਐਕਟ, 1938, ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।

(2) ਇਹ ਨਵੰਬਰ, 1938 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਨਾਫਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ।

2. ਕੱਚੀ ਮੈਮਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਕੁ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਾ:

ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਤਾਬੇ, ਸਾਰੇ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਰਾਸਤ ਦੇ ਮਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਾਸਤ ਹੋਣਗੇ।

3. ਬਚਾਉ:

ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਜਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਉਠਾਈ ਗਈ ਕਿਸੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਤੇ, ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਚਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਵੇਗੀ ; ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਲੂ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਫਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਐਕਟ ਪਾਸੇ ਹੀ ਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ।

4. ਨਿਰਸਤ**(ੲ) ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਨਮੂਨਾ**

ਕੱਚੀ ਮੈਮਨ ਅਧਿਨਿਯਮ 1938

(1938 ਦਾ ਐਕਟ ਨੰ:10)

ਸਾਰੇ ਕੱਚੀ ਮੈਮਨਾਂ ਤੇ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਨਿਯਮ।

ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੀਤੀਪੂਰਨ (ਉਚਿਤ) ਹੈ ਕਿ ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਛੀ ਮੈਮਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਧਿਨਿਯਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

1. **ਸੰਖੇਪ ਨਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤ:-** (1) ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਨੂੰ ਕੱਛੀ ਮੈਮਨ ਅਧਿਨਿਯਮ 1938 ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ।
(2) ਇਹ ਨਵੰਬਰ 1938 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।
2. **ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਛੀ ਮੈਮਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ:** ਧਾਰਾ 3 ਵਿਚ ਦਰਜ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ, ਸਾਰੇ ਕੱਛੀ ਮੈਮਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ।
3. **ਛੋਟ:** ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੋਈ ਵਿਵਸਥਾ, ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਉਠਾਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਚੱਲਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਚਾਰਾਜ਼ੇਈ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਚਾਰਾਜ਼ੇਈ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਅਧਿਨਿਯਮ ਬਣਿਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।
4. **ਰੱਦ:** ਰੱਦ ਅਤੇ ਸੋਧ ਅਧਿਨਿਯਮ 1942 (ਰਪੀਲਿੰਗ ਐਂਡ ਅਮੈਂਡਿੰਗ ਐਕਟ 1942) ਦੀ ਧਾਰਾ 2 ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚੀ 1 ਰਾਹੀਂ।

ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ

1. ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਕੱਛ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਪਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕੱਛੀ' ਮੈਮਨ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਰਸ਼ਨ ਵਿਚ 'Cutchi Memons' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਹੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੱਛੀ ਮੈਮਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ 'ਕੱਚੀ'। ਉਂਝ ਵੀ 'Cutchi' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਚੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।
2. 190 ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਇਸ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚ ਨਾਫ਼ਜ਼, ਤਾਬੇ, ਅਰਜਤ ਅਤੇ ਨਿਰਸਤ ਵਰਗੇ ਅਰਬੀ, ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਰਬੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਫਾਰਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਲਿੱਪੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਧਾਰਨ ਪਾਠਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇੰਝ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਬਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਐਖੀ ਅਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
3. **ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ:**
  - (ੳ) 'ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ' ਦੀ ਥਾਂ ਸਹੀ ਵਾਕ 'ਇਸ ਐਕਟ ਵਿਚਲੀ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ'।
  - (ਅ) 'ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੁਆਰਾ' ਦੀ ਥਾਂ ਇਸ ਅਧਿਨਿਯਮ ਵਾਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
  - (ੲ) ਸ਼ਬਦ 'ਚਾਰੇ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਚਾਰਾਜ਼ੇਈ' ਸ਼ਬਦ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ।
  - (ਸ) 'ਕਾਲਉਚਿਤ' ਅਤੇ 'ਉਪਬੰਧ' ਵਰਗੇ ਐਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਹੋਰ ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ

1. ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਸਮੇਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ, ਅਢੁੱਕਵੇਂ (ਗਲਤ) ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕ ਬਣਤਰਾਂ ਦੇ ਨਮੂਨੇ
ਐਕਟਾਂ ਦੇ ਨਾਂ: (i) ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦਾਵੇ ਐਕਟ, 1855, (ii) ਪੁਲਿਸ ਐਕਟ, 1888, (iii) ਕੈਦੀ ਸਨਾਖਤ ਐਕਟ, 1920
1. **ਔਖੇ ਸ਼ਬਦ:** ਧਨ-ਧਾਮਾਂ, ਵਿਨਿਯਮਨ, ਨਿਯੋਜਨ, ਉਲਿਖਤ, ਪੁਰਵਗਾਮੀ, ਨਿਹਿਤ, ਸਿੱਧ-ਦੋਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਅਖ਼ਤਿਆਰਤ, ਵਿਸਤਾਰ, ਹੋਰਵੇਂ, ਪੁਰਵਗਾਮੀ, ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਪਰਿਰਖਣ, ਚਿਤਵਤ
2. **ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ:** ਇਨਚਾਰਜ, ਇਨੈਕਟਮੈਂਟ, ਨਿਹਿਤ, ਸਮਾਵਿਸ਼ਟ, ਮੁਕੱਰਰ, ਅਉਧ, ਸੀਕਿਉਰਿਟੀ, ਮਜ਼ਾਹਮਤ, ਡਿਸਚਾਰਜ
3. ਅਢੁੱਕਵੇਂ ਜਾਂ ਗਲਤ ਸ਼ਬਦ: ਰੁਕਾਉ, ਉਂਗਲ-ਛਾਪ, ਪੈੜ-ਛਾਪ, ਬਿਨਾਂ ਵਿਚਾਰਣ
4. **ਵਾਕ ਬਣਤਰ:** ਇਸ ਨਮਿਤ ਕਰੇ, ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਤਲੱਕ, ਨਿਦੇਸ਼ ਨ ਦੇਵੇ

Table

Link : <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html>

Central Acts in Punjabi published under the Authority of President of India

- 1 [The Protection of Civil Rights Act, 1955](#)
- 2 [The Water \(Prevention and Control of Pollution\) Act, 1974](#)
- 3 [The Ancient Monuments and Archaeological Sites and Remains Act, 1958-15](#)
- 4 [The Asian Development Bank Act, 1966](#)
- 5 [The Civil Defence Act, 1968-10](#)
- 6 [The Drugs and Magic Remedies \(Objectionable Advertisements\) Act, 1954](#)
- 7 [The Family Courts Act, 1984-11](#)
- 8 [The Inter-State Water Disputes Act, 1956](#)
- 9 [The Legal Representatives Suits Act, 1855](#)
- 10 [The Medicinal and Toilet Preparations \(Excise Duties\) Act, 1955](#)
- 11 [The Multi-State Co-operative Societies Act, 1984](#)
- 12 [The Police Act, 1888-3](#)
- 13 [The Prevention of Seditious Meetings Act, 1911](#)
- 14 [The Scheduled Castes and the Scheduled Tribes \(Prevention of Atrocities\) Act, 1989](#)
- 15 [The Usurious Loans Act, 1918](#)
- 16 [The Women's and Children Institutions \(Licensing\) Act, 1956](#)
- 17 [The Bureau of Indian Standards Act, 1986](#)
- 18 [The Charitable Endowments Act, 1890](#)
- 19 [The Commission of Enquiry Act, 1952](#)
- 20 [The Converts Marriage Dissolution Act, 1866](#)
- 21 [The Economic Offences \(Inapplicability of Limitation\) Act, 1974](#)
- 22 [The Indian Christian Marriage Act, 1872](#)
- 23 [The Indian Easements Act, 1882](#)
- 24 [The Indian Power Alcohol Act, 1948](#)
- 25 [The Land Acquisition \(Mines\) Act, 1885](#)
- 26 [The Life Insurance \(Emergency Provisions\) Act, 1956](#)
- 27 [The Police Act, 1861](#)
- 28 [The Public Accountants Default Act, 1850](#)
- 29 [The Sales-Tax Laws Validation Act, 1956](#)
- 30 [The State Agricultural Credit Corporation Act, 1968](#)
- 31 [The Chartered Accountants Act, 1949 \(38 of 1949\)](#)

Link : <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html>

Central Acts in Punjabi published under the Authority of President of India

- 1 [The Bonded Labour System \(Abolition\) Act, 1976](#)
- 2 [The Marriage's Validation Act, 1892](#)
- 3 [The Foreign Marriage Act, 1969](#)
- 4 [The Foreigners Act, 1946](#)
- 5 [The Industrial Disputes \(Banking and Insurance Companies\) Act, 1949](#)
- 6 [The Insecticides Act, 1968](#)
- 7 [The Notaries Act, 1952](#)
- 8 [The Official Trustees Act, 1913](#)
- 9 [The Power of Attorney Act, 1882](#)
- 10 [The Prize Chits and Money Circulation Schemes \(Banning\) Act, 1978](#)
- 11 [The Religious Endowments Act, 1863](#)
- 12 [The Indian Trusts Act, 1882 \(2 of 1882\)](#)
- 13 [The Urban Land \(Ceiling and Regulation\) Act, 1976 \(33 of 1976\)](#)

Link : <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html>

Central Acts in Punjabi published under the Authority of President of India

- 1 [The Consumer Protection Act, 1986-16](#)
- 2 [The Drugs \(Control\) Act, 1950](#)
- 3 [The Essential Services Maintenance Act, 1981](#)
- 4 [The Indecent Representation of Women \(Prohibition\) Act, 1986](#)
- 5 [The Legal Services Authorities Act, 1987-14](#)
- 6 [The Registration Act, 1908](#)
- 7 [The Religious Societies Act, 1880](#)
- 8 [The Scheduled Castes and the Scheduled Tribes \(Prevention of Atrocities\) Act, 1989](#)
- 9 [The Co-Operative Societies Act, 1912](#)
- 10 [The Explosive Substances Act, 1908](#)
- 11 [The Identification of Prisoners Act, 1920](#)
- 12 [The Registration of Births and Deaths Act, 1969](#)
- 13 [The Trade Unions Act, 1926](#)

Link : <http://lawmin.nic.in/olwing/punjabi.html>

Central Acts in Punjabi published under the Authority of President of India

1 Code of Civil Procedure, 1908 (5 of 1908) - [Part1](#) | [Part2](#) | [Part3](#) | [Part4](#)